

Autor: Fikret Muslimović

Avgust 2022.

**DIPLOMATIJA
ALIJE IZETBEGOVIĆA
U LJETO I JESEN 1995.
DO UGOVORA O OBUSTAVI
VATRE 5.10.1995.**

Plan Kontakt-grupe

U Londonu, 25.4.1994. godine objavljeno osnivanje Kontakt-grupe:

Osnova Dejtonskog sporazuma bio je plan Kontakt grupe, od jula 1994. godine i principi koji su dogovoreni u Njujorku 26.09.1995. godine, kada je legitimirana dotadašnja paradržavna tvorevina Republika srpska. Prema planu Kontakt grupe, 49% teritorije BiH trebalo je pripasti Federaciji BiH, 3% Sarajevu, sa posebnim statusom, i 48% Republici Srpskoj. Kontakt grupa je tražila da teritorijalna organizacija BiH bude na multietničkim osnovama i da 13 gradova¹ sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom uđu u sastav Federacije BiH. Srpska strana je odbijala plan Kontakt grupe, zbog čega je NATO, krajem augusta i početkom septembra 1995. godine, bombardirao položaje srpsko-crnogorske vojske. Hrvatska vojska je izvela operaciju „Oluja“, kojom je uništena paradržavna tvorevina Republika srpska Krajina u Hrvatskoj. Armija R BiH je oslobodila veći dio teritorije Bosanske Krajine i deblokirala regiju Bihaća.

Uz zaustavljanje oružanih sukoba između Armije RBiH i HV (HVO) u proljeće 1994. godine, „na drugoj strani činili su se naponi da se rat u čitavoj BiH zaustavi i nađe obuhvatno rješenje“, pa je „25. aprila 1994. u Londonu objavljeno da je osnovana četveročlana Kontakt grupa radi usaglašavanog djelovanja u naporima za okončanje rata u BiH“. Kontaktnoj grupi koju su „činile SAD, Velika Britanija, Francuska i Njemačka, uskoro se pridržila i Rusija.“²

Nakon što je propao Owen-Stoltenbergov plan, rat je nastavljen. Branitelji i njihovo Predsjedništvo RBiH na čelu sa Izetbegovićem su se i „ovoga puta opredijelili za mir“, dok su se „napadači i ovoga puta opredijelili za nastavak rata“. Izetbegović i branitelji su „prihvatili očigledno nepravičnu mirovnu ponudu da bi se okončao rat“ što je učinjeno nadajući se i vjerujući „da će se nepravde mirovnog plana moći ispraviti u godinama mira“. O tome, Izetbegović je zaključio: „Znajući dušu Bosne, vjerovali smo, a i sada vjerujemo, da mir spašava, a rat razara ono što mi nazivamo Bosnom.“³

¹ Po planu Kontakt grupe, sljedeći gradovi su trebali ući u sastav Federacije, a bili su pod kontrolom agresora: Bosanska Krupa, Sanski Most, Bosanski Brod, Derventa, Odžak, Bosanski Šamac, Brčko, Višegrad, Doboje, Jajce, Donji Vakuf, Ljubija i Kupres.

Po planu Kontakt grupe, u sastavu Republike Srpske trebali su ostati: Prijedor, Bosanski Novi, Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Bosanski Petrovac, Modriča, Kotor Varoš, Bijeljina, Zvornik, Vlasenica, Bratunac, Rogatica, Gacko, Janja, Koraj, Kotorsko i Čelić.

² **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 234.

³ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 169.

Elementi plana Kontakt grupe su bili: da mirovne pregovore vode Milošević, Tuđman i Izetbegović, a da će članice Kontakt grupe biti svjedoci mirovnog sporazuma; ako Milošević ne prihvati plan Kontakt grupe da će se prema njegovom režimu primijeniti udari NATO, a da će se za BiH ukinuti embargo na oružje; da Federaciji BiH pripada 51% a RS 49% teritorije BiH.

Po planu Kontakt grupe, glavni sadržaji pregovora, kako je zabilježio glavni pregovarač Ričard Holbruk, su bili: (1) sveobuhvatna nagodba o miru; (2) trostrano priznanje između Hrvatske, BiH i SRJ; (3) dizanje svih sankcija protiv SRJ; (4) mirni povratak istočne Slavonije Hrvatskoj; (5) obustava vatre i kraj svih ofanzivnih operacija; (6) reafirmacija podrške planu Kontakt grupe – BiH sa dva entiteta, 49% za srpsku stranu i 51% za F BiH; (7) sveobuhvatan program za ekonomsku rekonstrukciju.⁴

Cijeneći tadašnji odnos međunarodne zajednice prema ratu u BiH, u „Sjećanjima“ Izetbegović je naveo da je „Amerika popustila pred pritiskom Evrope, priklonila se njenoj real-politici i praktički prihvatila podjelu“ Bosne i Hercegovine „na Federaciju i srpski entitet u odnosu na 51:49“, što je bio „poznati i kontroverzni plan Kontakt grupe, ustvari diktat svijeta“. Nakon objave osnivanja Kontakt grupe, „rat će potrajati još više od godinu dana, ali politička sudbina BiH bila je ovim odlučena“, a sve što će se „dalje događati bit će određeno ovim kompromisom iza kojeg su stale sve relevantne sile svijeta od Amerike do Rusije.“⁵

Zasijedanje Drugog bošnjačkog sabora i zasijedanje Skupštine R BiH, 18.7.1994.:

Suočen sa „svjetskim ultimatumom“ izraženim putem plana Kontakt grupe, Izetbegović se odlučio „predložiti istovremeno sazivanje Skupštine Republike BiH i Bošnjačkog sabora.“ Drugi bošnjački sabor je historijski bio podjednako bitan za Bošnjake kao i prethodni. Održan je u Sarajevu 18.7.1994. godine, nekoliko sati prije zasjedanja Skupštine Republike Bosne i Hercegovine. „Prisustvovalo je 355 sabornika sa svih slobodnih teritorija BiH.“⁶

Na oba ta zasjedanja, i Drugog bošnjačkog sabora, i Skupštine R BiH, raspravljalo se o planu Kontakt grupe. „Svi su ukazivali na nepravdičnost plana“. Izetbegović je u kratkom izlaganju rekao da „očigledne činjenice“ uopće, pa i one u pogledu nepravednosti plana „ne treba dokazivati“; da „neki to čine iz ubjeđenja, vjerujući naivno da će na taj način pomoći, a neki, upravo većina njih, da bi izbjegli odgovor na pravo i mnogo teže pitanje: Šta nam u takvoj situaciji valja činiti“; da ponuđeni plan „uprkos svim njegovim manjkavostima, ne možemo odbiti“; da je plan „loš, ali sve opcije koje bi nastale iz njegovog odbijanja, a koje mi u ovom momentu možemo procijeniti, za naš narod su lošije od njega“; da će borba „za integraciju Bosne zavisiti u velikoj mjeri od nas, od toga ko smo mi sami, šta možemo (...) da li hoćemo i možemo od dijela Bosne koji kontroliramo napraviti savremenu, demokratsku i slobodnu zemlju (...) da li će njena svjetlost biti dovoljno jaka da osvjetli i dalje kutove zemlje i rastjera mrak šovinizma ili ćemo se i sami zatvoriti u tjeskobu šovinizma i mržnje“; da Bosna „ne trpi isključivost“ jer ona „ovakva kakva jest višenacionalna i viševjerska traži nekoga kome to šarenilo ne smeta“ a da smo „mi ti kojima to ne smeta“; da „nama ne smetaju ni crkve, ni katedrale“ jer smo „naučili da živimo sa ljudima koji drugačije misle i osjećaju“ što „smatramo svojom prednošću (...).“⁷

⁴ **Ričard Holbruk**, Završiti rat, TKD „Šahinpašić“, Sarajevo, 1998. godine, strana 77.-78.

⁵ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 234.-235.

⁶ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 235.

⁷ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 235.

Nakon brojnih diskusija, od 355 sabornika Drugog bošnjačkog sabora „za prihvatanje plana glasalo je 303 a protiv 46 sabornika (uz šest nevažećih listića)“. Istog dana, i Skupština RBiH je „većinom glasova, uz sedamnaest protiv i dva uzdržana glasa, prihvatila plan“ čime je „izbor između pravednog, ali bezizglednog mira i nepravедnog mira, bio učinjen“ a nakon toga „stvari su se dalje kretale u izlomljenoj liniji, ali pravac je bio određen.“ O tome, u „Sjećanjima“ Izetbegović je zaključio: „Sačuvana je ideja cjelovite Bosne za koju se treba strpljivo boriti u dugim godinama koje dolaze.“⁸

Na zasijedanju Skupštine RBiH, „Silajdžić je obavijestio poslanike da je međunarodna zajednica prvi put izrazila spremnost da vojnim snagama, uključujući i kontigent NATO-a, osigura provedbu plana Kontakt grupe i da je to važna okolnost.“⁹

Izetbegović, o planu Kontakt grupe pred Generalnom skupštinom UN-a 27.9.1994.:

Obraćajući se pred Generalnom skupštinom UN-a, 27.9.1994. godine, o planu Kontakt grupe, prisutnim državicima iz cijelog svijeta, Izetbegović je rekao da ne prihvata tumačenja kako je protiv muslimana u BiH na sceni „teorija zavjere“, da pristalice teze o toj zavjeri smatraju da „svijet treba da bude slijep pa da ne vidi otvorenu agresiju na Bosnu praćenu genocidom, koncentracionim logorima i drugim oblicima najcrnjeg fašizma“, pa je tome je zaključio: „Slijep nije, ostaje druga mogućnost“, pa je ukazao je da je u tome argumentacija za one koji tvrde da je u Bosni na sceni „teorija zavjere“ protiv njenog muslimanskog naroda, da ova teza „ima sve više pristalica“, da neće biti „dobro ako milijarda muslimana u svijetu prihvati ovu argumentaciju“ kako je u Bosni na sceni 'teorija zavjere', te da su „posljednji događaji u vezi sa mirovnim planom Kontakt grupe dali pristalicama 'teorije zavjere' dodatni argumenat.“¹⁰

Izetbegović je ukazivao da je plan Kontakt grupe bilo „mirovno rješenje (...) iza koga je stalo pet velikih sila, pa time i većina međunarodne zajednice“, da je u startu ponude tog mirovnog plana „jasno rečeno da će strana koja odbije ovaj plan biti kažnjena, a strana koja ga prihvati zaštićena“ a da se dogodilo „obrnuto: Srbi su odbili plan i nagrađeni su suspenzijom sankcija“, a da je Bosna i Hercegovina koja je prihvatila taj plan „kažnjena potpunom blokadom Sarajeva“ te da su oba ta procesa „tekla paralelno i istovremeno.“¹¹

Izetbegović, o planu Kontakt grupe, pred Skupštinom RBiH, 17.12.1994.:

Na zasijedanju Skupštine RBiH, 17.12.1994. godine, Izetbegović je pred poslanicima obrazložio stanje odbrane od oružane agresije. Ocijenio je da je „situacija teška uprkos činjenici da smo jači nego ikad prije“. Ukazao je da je tih dana „došlo do sticaja jednog broja za nas negativnih okolnosti“ jer je „vojna situacija u bihaćkoj regiji iskorištena za politički pritisak na našu zemlju“, pa da je „zajedno sa ofanzivom na Peti korpus, uslijedila i politička ofanziva na naše pozicije, koja je manje vidljiva, ali koja nije manje intenzivna“. U vezi s tim je istakao da je prihvatanjem „plana Kontakt-grupe pet zemalja“ od jula 1994., „određen donji prag naše politike ispod kojeg se ne može ići“, a da je „srpska ofanziva, očito sinhronizirana sa međunarodnom političkom ofanzivom, imala za cilj pomijeranje ovog praga“, ali da se „mi uspješno nosimo sa oba ova pritiska“ (i vojnim i političkim), te da je „i četnicima (...) i različitim centrima moći u svijetu, koji su organizovali invaziju posjeta i različitih inicijativa, uglavnom na našu štetu, sada

⁸ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 235.

⁹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 235.

¹⁰ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 170.

¹¹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 170.

*jasno da smo mi ovaj pritisak izdržali i preživjeli (...).*¹² Pomenuo je da „srpska strana još uvijek ne prihvata mirovni plan Kontakt-grupe“, a da, sve dok se to ne dogodi, nije moguć nastavak pregovora „o političkom rješenju“, ali da su mogući razgovori samo o „humanitarnim pitanjima ili o prekidu vatre ako druga strana pod razumnim uslovima ima za to interesa.“¹³ U vezi s tim, bitna je Izetbegovićeva kritika međunarodnoj zajednici za „preuranjeno skidanje dijela sankcija Srbiji“, jer „granica između Srbije i Bosne i Hercegovine očito nije zatvorena“, što „potvrđuje i četnička ofanziva na bihaćku regiju, koja bez logističke pomoći Srbije ne bi bila moguća“. Izetbegović je istakao svoje protivljenje „bilo kakvom daljem skidanju sankcija dok Karadžićevi Srbi ne prihvate mirovni plan i dok Srbija ne prizna Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku (...) Naš stav o embargu na oružje ostaje nepromijenjen. Ako Srbi ne prihvate mirovni plan Kontakt-grupe, embargo na oružje treba da bude ukinut, sa odložnim rokom od šest mjeseci, ali najkasnije do 30. Jula 1995. godine.“¹⁴

Četveromjesečno primirje 1.1.-30.4.1995. godine, između pada Owen-Stoltenbergovog plana i plana Kontakt-grupe

U novu 1995. godinu, Armija R BiH je ušla sa tek potpisanim sporazumom za četveromjesečno primirje. Obustava borbenih djelovanja je trebala trajati najmanje od 01.01. do 01.05.1995. godine. Taj period od četiri mjeseca je bio novi izazov za Armiju R BiH. U Generalštabu smo razmišljali o mjerama koje trebamo poduzimati na daljoj borbenoj izgradnji naših jedinica i komandi. Bila je pogodna okolnost što smo pred primirje, duboko ušli u proces reorganizacije Armije R BiH. Primirje smo mogli iskoristiti za dovršetak zadataka u reorganizaciji. Bojali smo se da za četiri mjeseca primirja ne uslijede loše posljedice po našu mobilnost. Osjećali smo veliku ovisnost od ukupnog društvenog ambijenta u kome ćemo, tokom četiri mjeseca primirja, raditi na borbenoj izgradnji Armije R BiH. Bez odgovarajuće mobilnosti svih faktora u društvu nismo mogli ni održati, a kamoli ojačati našu borbenu spremnost.

O tim pitanjima sam razgovarao sa generalom Delićem. Opredijelili smo se da naše ocjene prezentiramo predsjedniku Izetbegoviću, da se u jedinicama poduzmu mjere informiranja i političkog djelovanja, u vezi s tim, te da se organi Generalštaba, komandi korpusa, divizija i brigada maksimalno angažiraju radi prezentiranja naših stavova civilnim strukturama sa kojima saraduju. Dobio sam zadatak da priprelim odgovarajući tekst koji bi služio za naše djelovanje u tim pravcima.

Sačinio sam tekst pisma kojeg je general Delić potpisao za predsjednika Izetbegovića.¹⁵ U tom pismu smo iznijeli naša mišljenja da se za vrijeme četveromjesečnog primirja neće naći konačna formula mira. Istakli smo da će se rat nastaviti, te da će okolnosti nastavka rata za Armiju R BiH biti naročito teške, kako zbog tolerantnog odnosa međunarodne zajednice prema agresoru, tako i zbog transparentnog i tajnog savezništva Tuđmanovog i Miloševićevog režima. Ocijenili smo da oba ta režima i dalje teže kompromisno ostvariti velikodržavne interese na štetu integriteta i opstojnosti BiH. Predsjedniku smo saopćili da mi u Generalštabu imamo odgovor o tome šta trebamo raditi, i u slučaju ako se tokom primirja dođe do konačne formule mira, što je malo vjerovatno, i u slučaju ako se rat nastavi, što je sasvim izvjesno. Istakli smo da, i u jednoj i drugoj

¹² **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 185.

¹³ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 186.

¹⁴ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 186. i 187.

¹⁵ Pismo generala Delića predsjedniku Izetbegoviću, Broj: 6/34, Sarajevo, 06.01.1995. godine.

varijanti, moramo činiti isto: dalje jačati Armiju R BiH i čvršće povezivati armijske komande sa ostalim faktorima odbrambenog sistema naše zemlje. Posebno smo naglasili našu ocjenu da u okolnostima četveromjesečnog primirja, u našim redovima, pogotovo u civilnim odbrambenim strukturama, može uslijediti opuštanje i preusmjeravanje pažnje sa odbrambenih na neke druge sadržaje. Radi toga smo naglasili obavezu svih faktora odbrane da u vrijeme primirja zajednički djelujemo radi očuvanja i daljeg jačanja naše ukupne odbrambene mobilnosti.

Predsjednika smo upoznali o našim ocjenama da je za agresora primirje od četiri mjeseca šansa za strateško maskiranje stvarnih namjera za nastavak agresije, i to: da pred međunarodnom zajednicom pokaže “*spremnost*” za mir; da događaje u toku primirja usmjerava dokazujući da smo mi krivi za neuspjeh mirovnih inicijativa; da za četiri mjeseca primirja otkloni posljedice velikih gubitaka koje im je Armija R BiH nanijela u mnogim bitkama tokom 1994. godine; da popune i ojačaju četničke jedinice i komande; da raznim propagandnim i subverzivnim mjerama u našim redovima podstiču opuštanje, kako bi, tokom primirja naše borbene mogućnosti oslabile u odnosu na stanje kada je primirje počelo.

Upozorili smo da će tokom primirja agresorska strana intenzivirati obavještajne akcije s ciljem praćenja stanja u našim redovima. Zaključili smo da bi agresora ohrabrila obavještajna saznanja o našem eventualnom odbrambenom opuštanju. U vezi s tim, istakli smo problem da se već javljaju brojni zahtjevi za demobilizaciju iz redova Armije R BiH, što se motivira raznim potrebama, kao što su školovanje, pokretanje proizvodnje, putovanja u inostranstvo radi spajanja sa izbjeglim porodicama. O tome smo zaključili da bi odobravanjem tih zahtjeva, Armija R BiH “*toliko oslabila da bi praktično i nestala*”. U vezi s tim smo insistirali da za vojne obveznike koji se već ne nalaze u Armiji R BiH, treba preispitati opravdanost svakog konkretnog slučaja angažiranja izvan Armije R BiH, posebno u vezi sa odlascima vojnih obveznika u inostranstvo, u vezi “*radne obaveze*” i u vezi ocjena zdravstvene sposobnosti, jer su mnogi dobili ocjene o nesposobnosti, iako su “*zdraviji od mnogih boraca koji mjesecima poboljšavaju po rogovima*”.

I ovom prilikom smo upozorili da je socijalni status boraca jako nepovoljan, da borci slabo šta dobivaju, a da svakodnevno gledaju kako se u preduzećima i raznim institucijama dijele plate onima koji ne učestvuju u borbi, u vezi čega smo zaključili: “*Biti borac Armije R BiH, po mnogo čemu, znači imati najlošiju poziciju i perspektivu, te biti zapostavljen*”. Istakli smo potrebu maksimalnog mobiliziranja u redove Armije R BiH, ali da se ne zapostavi sve drugo u društvu što je u interesu oružane borbe, jer sve moramo uskladiti, upravo, sa potrebama što veće borbene efikasnosti Armije R BiH.

Stavovi iz ovog pisma su bili osnova za djelovanje na očuvanju i jačanju morala svih naših jedinica i komandi. Sve naše starješine su prihvatili ove stavove i prenosili ih u raznim prilikama, kako među pripadnicima Armije R BiH, tako i među građanima i nosiocima raznih funkcija u civilnom sektoru.

Logika nas vojnika je morala biti da će se poslije primirja nastaviti rat. Ako bi diplomati donijeli mir, a mi bili borbeno ojačani i maksimalno mobilni, bilo bi nam lahko da se u potrebnoj mjeri demobiliziramo i podesimo uslovima mira. Međutim, ako bi mi tokom primirja oslabili, a poslije primirja rat nastavljen, ne bi bilo druge nego da izgubimo i ono što smo do potpisivanja primirja odbranili. Naša nastojanja i rezultati, s ciljem da u toku primirja borbeno ojačamo, su bili dodatni argumenat u rukama diplomata dok su pregovarali o miru.

Često se govori o političkom i moralnom jedinstvu, pri čemu se riječ “*jedinstvo*” doživljava kao besmislena poštapalica, bez jasnih sadržaja koji stoje iza te riječi. Naprijed opisani stavovi

Generalštaba o našem djelovanju u uslovima četveromjesečnog primirja su dobra ilustracija o kakvom smo “jedinstvu” mi govorili i za kakvo smo se “jedinstvo” mi zalagali. Mi smo djelovali radi osiguranja jedinstva u našim redovima u pogledu svake posebne ratne situacije, pa i u vezi primirja, i poslije kada su nastavljena ratna dejstva.

Četveromjesečno primirje 1.1.-30.4.1995., Izetbegović je smatrao pogodnom okolnošću da se u Armiji RBiH provede organizacijska dogradnja i da se postigne što viši stupanj njenih borbenih mogućnosti. O motivima prihvatanja četveromjesečnog primirja, Izetbegović je rekao: „Mi smo imali sasvim jasne rezone kad smo potpisivali sporazum o ovom primirju na četiri mjeseca. Prvo, htjeli smo da otvorimo mogućnost političkog rješenja kako bi se krvoproliće zaustavilo. Drugo, reorganizirali smo Armiju. I treće, htjeli smo u toku zime koja je nastupala da malo odmorimo naše borce. Pravog primirja nije bilo, a političkog rješenja, kao što vidite, još uvijek nema, pa je realno očekivati nastavak borbi. Kakva je pouka i poruka ovih i sličnih dogovora? To je: vojska treba da radi svoj posao, to jest da se sprema, a mi, civili, svoj, to jest da pokušamo bez gubitaka života dobiti za naš narod ono na šta ima pravo: zemlju i slobodu. Naravno, ako je to za pregovaračkim stolom moguće. Historija pokazuje da bez borbe i krvi nema slobode, i to pravilo djeluje snagom prirodnog zakona ...“.¹⁶

U to vrijeme, dok je trajalo četveromjesečno primirje, Milošević i Karadžić su tražili da se potpiše sporazum o trajnom prekidu vatre. Tako su se, odjednom od agresora i zločinaca, željeli pretvoriti u mirotvorce, što je bila providna zamka putem koje su željeli da uvijekječe rezultate agresije na BiH i genocida nad Bošnjacima. Izetbegović se tome suprotstavio, objašnjavajući: „Postoji taj paradoks. Znae, postoji jedna izreka koja kaže: 'Kada napadač postigne ciljeve, pretvara se u mirotvorca.' To je tako. Istjeraju vas iz stana i nađete se u parku, onda vam kažu da trebate da pošujete noćni mir, ne smijete dizati dreku itd. I onaj što vas je istjerao podržava taj mir. A vi ste ostali bez ičega. Upravo to se događa. Napadač smatra da je postigao cilj u BiH i predlaže mir, jer mu sada mir odgovara. Htio bi da legalizira osvajanja. Mislim da je to odgovor na pitanje kako je najedanput Milošević mirotvorac. On smatra da je postigao ciljeve.“¹⁷ Usvari, Milošević je tada želio da Srbija ne prizna BiH kao državu, da nastavi kontrolu na svim okupiranim dijelovima BiH, da u međuvremenu u redovima branilaca BiH dođe do opadanja entuzijazma, te da u pogodnim uslovima, radi ostvarivanja konačnih ciljeva, nastavi oružanu agresiju.

Dakle, Izetbegović je znao da „situacija nakon 30. aprila može da krene u više pravaca (...) ako srpska strana u međuvremenu ne prihvati mirovni plan Kontakt-grupe, mi nećemo prihvatiti produženje primirja. Nećemo, jer bi to bio početak trajne okupacije velikog dijela naše zemlje. Naravno, scenarij je poznat: slijede pritisci. Ja mogu samo još jednom ponoviti naše pravilo: pregovarati gdje god možemo, a ratovati gdje god moramo.“¹⁸ Dakle, Izetbegović nije ostavljao nikakve mogućnosti agresoru da ostvari cilj uništavanja države BiH: agresor je morao priznati BiH ili je morao protiv sebe primiti silinu udara borbeno osposobljene i organizacijski usavršene Armije RBiH. Izetbegović je odbacivao mogućnost da se nakon 30.4.1995. kada je isticalo četveromjesečno primirje, potpiše novi sporazum o produženju primirja. Njegov uslov je

¹⁶ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., intervju za „Prvu liniju“, 03.04.1995., GIK OKO, Sarajevo, 2005. god., str. 253.

¹⁷ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., gostovanje u emisiji RTVBiH, 13.08.1995., nakon posjete bihačkoj regiji, GIK OKO, Sarajevo, 2005., str. 269.-270.

¹⁸ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., intervju za „Slobodnu Dalmaciju“, 21.03.1995., GIK OKO, Sarajevo, 2005., str. 246.-247.

bio da agresor (a) prihvati ponuđeni mirovni plan Kontakt-grupe i da (b) Srbija prizna državu BiH, što bi podrazumijevalo da Milošević dođe „do te tačke koja bi značila definitivno precrtavanje plana 'velike Srbije', odnosno poruku paljanskom rukovodstvu da 'velike Srbije' nema“.¹⁹

Pri tome, treba imati u vidu da je Izetbegović zahtijevao međusobno, „uzajamno priznanje“ Srbije i BiH, a ne jednostrano. Bez da agresorska strana ispunila te uslove, potpisivanje novog primirja poslije isteka četveromjesečnog od početka januara do kraja aprila 1995. godine, Izetbegović je smatrao kao „zamrzavanje faktičkog stanja, a faktičko stanje je 2/3 teritorije BiH pod okupacijom.“ Svi kompromisi koji su se od strane Izetbegovića mogli učiniti, učinjeni su prihvatanjem plana Kontakt-grupe. S obzirom na ambicije agresora da uništi državu BiH, dalji kompromisi od strane Izetbegovića nisu bili mogući, što je bilo jasno i međunarodnoj zajednici koja je krivnju za nastavak rata vidjela na agresorskoj strani. Agresor je nastavio sa pritiscima da Izetbegović dalje popusti na štetu opstojnosti države BiH. Glavni pritisci su bili na bojištu u zoni 5. korpusa, gdje je agresorska strana, narušavajući primirje izvodila ofanzivu s ciljem zauzimanja i okupiranja bihačke regije. U to vrijeme sistem odbrane BiH je ulazio u više faze organiziranja i efikasnosti, pa je poduzeta kontraofanziva na Vlašiću, o čemu je Izetbegović rekao: „Kada su naše službe otkrile da je Karadžić, pod okriljem primirja, značajne snage prebacio na Bihać sa ciljem slamanja 5. korpusa, mi smo poduzeli akcije na Vlašiću da mu pokažemo da je njegova računica bila pogrešna. Mi to ne krijemo, ali je jasno da se naša akcija na Vlašiću ne može posmatrati odvojeno od napada na Bihać, koji nisu prestajali od novembra prošle godine, pa i tokom čitavog primirja, što je direktna i stalna povreda potpisanog dogovora o prestanku vatre.“²⁰ U to vrijeme, Armija RBiH je oslobodila Vlašić, što je bio krupan rezultat i upozorenje agresoru da mora respektirati borbenu moć snaga odbrane BiH i da nije u poziciji da uslovljava, već da je prinuđen da prihvati plan Kontakt-grupe i da Srbija prizna državu BiH.

Izetbegović je u „Sjećanjima“ zabilježio da su tokom četveromjesečnog primirja i prekida vatre (1.1.-30.4.1995.) „borbe utihnule, ali ne i sasvim prestale“, jer je agresorska vojska napala „Bihačku krajinu, a mi odgovorili napadom na Vlašić“, a da je osim tih borbi „na drugim dijelovima fronta vladalo zatišje“.²¹

Po isteku primirja, postavilo se pitanje: „Trebalo li produžiti ovo varljivo primirje u situaciji kada je 2/3 Bosne i Hercegovine pod okupacijom Karadžićeve vojske?“ Za odgovor na to pitanje, pod predsjedavanjem Izetbegovića, „10.4.1995. godine, održana je sjednica Predsjedništva RBiH na kojoj je (...) u vezi sa zahtjevima za produženje primirja Predsjedništvo zauzelo sljedeće stavove:“ da ako Karadžić „do 30. aprila ne prihvati plan Kontakt-grupe“ primirje se formalno neće produžiti „jer to u sebi nosi opasnost postepenog legaliziranja 'statusa quo' koji je za nas krajnje nepovoljan“ zato što „Karadžićeva vojska sada drži 65 posto teritorije“; da naprijed citirani stav „ne znači da ćemo preduzimati ofanzivne akcije“; da ako „Milošević prizna BiH“ postoji spremnost za „produženje primirja na 2-3 mjeseca, da bi se ispitalo otvara li to mogućnost političkog rješenja sukoba“; da ako Karadžić „poslije 30. aprila prihvati plan Kontakt-grupe, primirje se isti dan automatski i formalno uspostavlja“; da će se u svim slučajevima produženja primirja zahtijevati da se „već u prvih sedam dana provedu sve tačke iz ugovora o prestanku

¹⁹ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., gostovanje u emisiji RTVBiH, 13.08.1995., nakon posjete bihačkoj regiji, GIK OKO, Sarajevo, 2005. god., str. 269.

²⁰ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., GIK OKO, Sarajevo, 2005., str. 259.

²¹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 194.

neprijateljstava od 31. decembra 1994.“ što obuhvata „obustavu vatre u zoni Bihaća, otvaranje svih 'plavih puteva', slobodan pristup konvoja svugdje, a posebno u Bihać i enklave na Drini, itd.“, a da „ukoliko to ne bude slučaj, dogovor o primirju prestaje važiti.“²²

Uoči isteka četveromjesečnog primirja, na tvrdnju da su „*obje strane*“ kršile dogovor za primirje, Izetbegović je za BH-press izjavio da je „*Karadžić mislio da može imati mir gdje želi, a napadati gdje mu odgovara*“ naprimjer, „*imati mir u Tuzli i centralnoj Bosni, a napadati Bihać i nastaviti gušiti Sarajevo*“. Izetbegović je o tome „*upozoravao i Karadžića i međunarodne faktore, i to više puta, da to neće ići*“ kako Karadžić misli, pa je u vezi s tim rekao da je „*Karadžić pod okriljem primirja, značajne snage prebacio na Bihać sa ciljem slamanja Petog korpusa*“, da su se u toj situaciji na strani branitelja Bosne i Hercegovine „*poduzele akcije na Vlašiću*“, pored ostalog i sa ciljem da se kaže Karadžiću da mu je „*računica bila pogrešna*“. Izetbegović je istakao da kao donosilac tih odluka, „*to ne krije*“, jer se „*naša akcija na Vlašiću ne može posmatrati odvojeno od napada na Bihać koji nisu prestajali*“ od novembra 1994. godine „*pa i tokom čitavog primirja, što je direktna i stalna povreda potpisanog dogovora o prestanku vatre.*“²³

Agresorske ofanzive i kršenja četveromjesečnog primirja:

Vojni potencijali pod kontrolom Miloševićevog režima, potencijali u formi vojske vojske SRJ, vojske takozvane Republike srpske u BiH, vojske takozvane Republike Srpske Krajine u Hrvatskoj i vojske takozvane Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna, nastavili su ofanzivna djeljstva prema zoni 5. k i nakon stupanja na snagu četvoromjesečnog primirja. U to vrijeme, od 31.12.94. do 30.4.1995.godine, agresorske ofanzive i raznovrsne provokacije nisu prestajale. Preko međunarodnih posmatrača i putem medija ukazivalo se na takva agresorska ponašanja, iz takozvane UNPA zone, ali je sve bilo uzaludno. Avijacija NATO je djelovala po aerodromu Udbina na okupiranim teritorijama Hrvatske, ali tek nakon što je agresorska avijacija dejstvovala po Bihaću i Cazinu. U tim dejstvima, srpska avijacija je u Bihaću uništila jedan pogon za proizvodnju mina za minobacače. Sreća je bila što nije uslijedila lančana eksplozija već proizvedenih mina i zaliha eksploziva koje su se nalazile u tom pogonu. U Cazinu je agresorska avijacija letila izuzetno nisko, a jedan avion „*Orao*“ je u takvom letu udario u dimnjak fabrike „*INCEL*“, a zatim se srušio i udario u jednu zgradu u Cazinu.

Agresorska ofanzivna djeljstva, u vrijeme četveromjesečnog primirja su zadavala velike probleme. Branitelji RBiH su željeli pokazati pred međunarodnom zajednicom da poštuju postignute sporazume, ali je bio neki prag preko koga se nije moglo ni smjelo ćutati na agresorske borbene aktivnosti. Nije bilo dovoljno što agresivno ponašanje neprijatelja vide međunarodno posmatrači i što je u svakoj situaciji narušavanja primirja reagirano putem medija. Tako je bilo i januara 1995. godine kada su agresorske snage, koristeći se efektima primirja, krenule u žestoke ofanzive i zauzele neke slobodne teritorije, koje su zbog nepovoljnog odnosa snaga i iz taktičkih razloga branitelji morali napuštati.

Iako su mediji javljali o poštivanju četveromjesečnog primirja u BiH, na prostoru Bosanske Krajine su vođene žestoke i krvave borbe. Srbi su težište prebacivali na prostor Velike Kladuše, gdje su im glavne snage bile jedinice NO Fikreta Abdića, logistički i artiljerijski podržane od strane četničke vojske. U tu svrhu je formirana Operativna grupa „*Pauk*“ kojom je komandovao general Mile Novaković.

²² **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 195.

²³ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 196.

Plan Kontakt-grupe u vezi sa četveromjesečnim primirjem (1.1.-30.4.1995.):

Krajem decembra 1994. godine, uz posredovanje „bivšeg američkog predsjednika Jimmya Cartera“ potpisano je četveromjesečno primirje i prekid vatre između agresora i Armije RBiH. Dok su se vodili pregovori za postizanje tog primirja i prekida vatre, Izetbegović je dobio pismo od državnog sekretara SAD-a Cristophera sa porukom ohrabrenja da se „postigne dogovor o prestanku neprijateljstva“, što je, praktički bio američki apel da Izetbegović doprinese da i on i Srbi prihvate primirje, odnosno da i Srbi plan Kontakt-grupe koga je Izetbegović bio već prihvatio. Pri tome, Izetbegović je brinuo da „Karadžić ne bi“ primirje i prekid vatre „iskoristio za neograničeno produženje okupacije zemlje“ pa je zbog toga ugovor o primirju „zaključen na određeno vrijeme“, znajući da u „međuvremenu trebaju otpočeti pregovori o političkom rješenju sukoba“. Za početak tih pregovora u uslovima primirja, Izetbegović je tražio da „srpska strana prihvati mirovni plan Kontakt-grupe pet zemalja“, a da „bez takve izričite izjave, političkih pregovora neće biti.“²⁴

Nakon što je tek potpisano četveromjesečno primirje (1.1.-1.5.1995.), u obraćanju građanima i borcima pred nastupajuću Novu, 1995. godinu, kako je zabilježio u „Sjećanjima“, Izetbegović je rekao da „rat ne smije trajati nijedan dan duže nego što mora“ ali da se „ni mir neće i ne može prihvatiti po svaku cijenu“, da će se, prema tome „pregovarati gdje god možemo, ali i ratovati ako moramo“, pa je zaključio u vezi s tim da „ako neprijatelj u toku narednih četiri mjeseca“ trajanja primirja (1.1.-15.95.) „ne pokaže spremnost za razumno političko rješenje“, odnosno ako agresorska strana ne prihvati Plan Kontakt-grupe, „primirje neće biti produženo“ i da će se u tom slučaju „zatražiti da se ukine embargo na oružje sa važnošću od 1. maja naredne godine (...)“²⁵ dakle, sa važnošću na dan isteka primirja i prekida vatre.

Izetbegović je u „Sjećanjima“ zabilježio da su tokom četveromjesečnog primirja i prekida vatre (1.1.-30.4.1995.) „borbe utihnule, ali ne i sasvim prestale“, jer je agresorska vojska napala „Bihaćku krajinu, a mi odgovorili napadom na Vlašić“, a da je osim tih borbi „na drugim dijelovima fronta vladalo zatišje“²⁶

Stavovi Predsjedništva RBiH o uslovima pregovora po planu Kontakt grupe:

Po isteku primirja, postavilo se pitanje: „Trebali li produžiti ovo varljivo primirje u situaciji kada je 2/3 Bosne i Hercegovine pod okupacijom Karadžićeve vojske?“ Za odgovor na to pitanje, pod predsjedavanjem Izetbegovića, „10.4.1995. godine, održana je sjednica Predsjedništva RBiH na kojoj je (...) u vezi sa zahtjevima za produženje primirja Predsjedništvo zauzelo sljedeće stavove:“ da ako Karadžić „do 30. aprila ne prihvati plan Kontakt-grupe“ primirje se formalno neće produžiti „jer to u sebi nosi opasnost postepenog legaliziranja 'statusa quo' koji je za nas krajnje nepovoljan“ zato što „Karadžićeva vojska sada drži 65 posto teritorije“; da naprijed citirani stav „ne znači da ćemo preduzimati ofanzivne akcije“; da ako „Milošević prizna BiH“ postoji spremnost za „produženje primirja na 2-3 mjeseca, da bi se ispitalo otvara li to mogućnost političkog rješenja sukoba“; da ako Karadžić „poslije 30. aprila prihvati plan Kontakt-grupe, primirje se isti dan automatski i formalno uspostavlja“; da će se u svim slučajevima produženja primirja zahtijevati da se „već u prvih sedam dana provedu sve tačke iz ugovora o prestanku neprijateljstva od 31. decembra 1994.“ što obuhvata „obustavu vatre u zoni Bihaća, otvaranje

²⁴ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 188.

²⁵ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 188.-189.

²⁶ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 194.

svih 'plavih puteva', slobodan pristup konvoja svugdje, a posebno u Bihać i enklave na Drini, itd.“, a da „ukoliko to ne bude slučaj, dogovor o primirju prestaje važiti.“²⁷

Na istoj sjednici Predsjedništvo RBiH je zauzelo stavove o uslovima pregovora sa predstavnicima Kontakt-grupe. Za te pregovore određena je „*jedinstvena delegacija u sastavu: Izetbegović, Zubak, Ganić, Silajdžić, Pejanović, Komšić, Ljubijankić, te Begić i Sabrihafizović, kao savjetnici delegacije*“; da će ta delegacija „*primit predstavnike Kontakt-grupe, saslušati ih i potvrditi da mi ostajemo pri ponuđenom planu (mapi) Kontakt-grupe*“; da se u ime RBiH „*neće otvoriti nikakvi pregovori sa Karadžićem prije nego prihvati plan Kontakt-grupe*“, a da se u vezi s tim „*u ovom trenutku nije prihvatljivo posredovanje*“ bivšeg američkog predsjednika Kartera; da se pozdravlja Karterova mirovna inicijativa, ali da njegova posjeta „*objektivno ne bi doprinijela miru, jer bi mogla biti protumačena kao alternativa naporima Kontakt-grupe i produžavala bi neizvjesnost*“; da ako Karter „*nudi isto što i Kontakt-grupa, onda je (...) ta posjeta suvišna, jer smo mi taj plan prihvatili*“, a da „*ako nudi nešto drugo, onda je čak i štetna*“; da se „*ako Karadžić prihvati plan Kontakt-grupe, otvara put direktnim pregovorima u kojima su moguće izvjesne modifikacije na mapi, uz održavanje omjera 51:49 i uz obostranu saglasnost*“; da ako dođe do direktnih pregovora treba „*uključiti i SGV kao predstavnike značajnog dijela srpskog korpusa koji nije uzeo učešća u agresiji na BiH*“; da u „*budućem ustavnom uređenju BiH nije prihvatljiva konfederacija između tzv. srpskog entiteta u BiH i Srbije*“ a da su „*mogući specijalni odnosi uz uslov istih takvih odnosa između BiH i Bošnjaka u Srbiji*“; da nema ublažavanja sankcija Srbiji „*dok ne prizna BiH, što podrazumijeva priznanje teritorijalnog integriteta BiH kao države u međunarodno priznatim granicama*“; da će Predsjedništvo RBiH, „*u kontekstu bilo kakve suspenzije sankcija Srbiji, tražiti postavljanje trupa UN-a na granici prema Srbiji i Crnoj Gori u broju dovoljnom da osigura efikasno zatvaranje (kontrolu) granice*“; da „*kada je riječ o sankcijama, prihvatljiva je samo suspenzija sankcija*“ a da je „*ukidanje sankcija moguće tek kada se uz saradnju Srbije implementira mirovni ugovor o BiH.*“²⁸

Ambicije po planu Kontakt grupe:

Plan Kontakt grupe je imao ambiciju da se nakon uspješnog Vašingtonskog sporazuma, u sastav RBiH reintegriraju okupirane teritorije pod kontrolom srbijansko-crnogorskog agresora. Kontakt grupa je tražila da teritorijalna organizacija cijele R BiH bude na multietničkim osnovama, kako je to osigurano Vašingtonskim sporazumom za Federaciju BiH. Po ovom Planu, Federaciji bi pripalo 49% teritorije BiH, 3% bi pripadalo Sarajevu sa okolinom koji bio u posebnom statusu, dok bi 48% teritorije BiH pripadalo prostorima sa većinskim srpskim stanovništvom. Kontakt grupa je zahtijevala da 13 od ukupno 28 okupiranih gradova sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom uđu u sastav Federacije, a 17 takvih gradova je trebalo ostati van Federacije.²⁹ Države članice Kontakt grupe su tada željele da se rat u BiH završi što prije, na šta su uticali i predstojeći izbori u SAD. Kongres SAD je podržavao stavove u korist države BiH, ali je američka administracija bila kolebljiva, što se u drugoj fazi djelovanja Kontakt grupe mijenjalo u pozitivnom smislu. Rusija je takođe podržavala integritet BiH, ali je podržavala i srpsku dominaciju. Čečenski problem je uticao da stavovi Rusije naspram BiH budu u korist teritorijalnog integriteta BiH. U

²⁷ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 195.

²⁸ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 194.-195.

²⁹ Slijedeći okupirani gradovi su po Planu Kontakt grupe trebali pripasti Federaciji: Bosanska Krupa, Sanski Most, Derventa, Bosanski Brod, Derventa, Odžak, Bosanski Šamac, Brčko, Višegrad, Dobojo, Jajce, Donji Vakuf, Ljubija i Kupres koji je oslobođen vojnim putem.

britanskoj i francuskoj politici prema BiH su se osjećali agresorski uticaji. Međutim, Širakova politika je donosila konstruktivnije stavove. Njemačka je najčvršće podržavala BiH.

Plan Kontakt grupe, po kome 51% BiH pripada FBiH, a 49% RS-u, predstavnici legalnih organa vlasti RBiH su prihvatili, „*jer donosi mir ... Plan je nepravičan ... Nastavak rata je veća nepravda za Bosnu od ovog plana.*“³⁰ Ustvari, Izetbegović je definirao posljednji prag odbrambene politike preko kojeg se ne može ići na dalje ustupke. Prihvatanjem plana Kontakt-grupe, taj prag nije prekoračen, jer se njime garantira kontinuitet države BiH kao članice UN-a, u njenim historijskim granicama, što agresorska strana nije željela prihvatiti. Plan Kontakt grupe je predviđao „*srpski entitet*“ u BiH, ali je predviđao i očuvanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta BiH kao članice UN-a. Tada se postavljalo pitanje da li plan Kontakt-grupe daje veće šanse za kasniju integraciju BiH ili su veće šanse za njenu dezintegraciju. Izetbegovićev odgovor na takva pitanja je bio: „*Zavisi od toga ko smo mi ovdje, da li ćemo mi na teritoriji koja je pod kontrolom Armije i legalnih vlasti i HVO-a stvoriti jedan napredan dio BiH, konkurentan dio, čiji će model, ekonomski, politički i društveni, biti izrazito nadmoćan prema ovome drugome. Da li će se tu uspostaviti jedno civilno društvo sa ljudskim pravima, poštivanjem svojine, demokracije i da li ćemo sve ono što je svijet spreman da učini za Bosnu na najbolji način iskoristiti i na taj način uticati na integraciju BiH. Ja mislim da će to biti slučaj, jer i danas je ovo jedna oaza demokracije uprkos svim manjkavostima koje tu postoje ... Stvari će se mijenjati. Vrhunška gore je proglašena ratnim zločincima. Oni će morati da odu. Doći će neki drugi ljudi. Stvari će krenuti u nekom drugom pravcu. Mir mijenja poredak stvari ...*“³¹ To je ustvari bila Izetbegovićeva politička strategija za djelovanje nakon što se po planu Kontakt-grupe, sa svim njegovim manjkavostima, uspostavi mir. To je bila Izetbegovićeva strategija mira, ako do njega po tom Planu dođe.

Međutim, lidere Srba je trebalo ili „*prisiliti*“ ili „*ubijediti ... da prihvate mirovno rješenje po tom Planu ... Oni su gospodari rata. Oni su rat započeli i mogu ga, ako hoće, sutra završiti.*“³²

Za slučaj nastavka rata, ako ne bude prihvaćen, ili dok ne bude prihvaćen plan Kontakt-grupe, Izetbegović je odredio da politička i vojna strategija snaga odbrane BiH, bude: „*zadavati im stotine sitnih udaraca duž veoma duge linije fronta i prisiliti ih da odustanu od svog genocidnog plana. Mi to možemo, jer imamo ljude.*“³³ Dakle, Izetbegović je znao da bez prinude vojnim sredstvima, lidere Srba niko ne može ubijediti da prihvate mirovni plan koji podrazumijeva opstanak bošnjačkog naroda i države BiH. S ciljem da zvaničnici BiH na čelu sa Izetbegovićem „*smekšaju*“, kako bi na štetu opstojnosti države BiH dali nove ustupke, u drugoj polovini 1993., tokom 1994. pa sve do kraja rata., Milošević i Karadžić su diktirali dalje, žestoke vojne ofanzive protiv snaga odbrane BiH. Posebno su željeli: (a) zauzeti Igman i snagama odbrane spriječiti bilo kakav ulaz u Sarajevo i izlaz iz tog okruženog grada; (b) okupirati slobodne teritorije Bosanske Krajine koje je držao 5. korpus; (c) okupirati teritorije Srebrenice, Žepe i Goražda koje su držale

³⁰ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., intervju za „*Stern*“, 05.11.1994., GIK OKO, Sarajevo, 2005. god., str. 216.

³¹ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., gostovanje u emisiji RTVBiH, 13.08.1995., nakon posjete bihačkoj regiji, GIK OKO, Sarajevo, 2005., str. 268.-269.

³² **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., intervju za „*The Times*“, 18.11.1994., GIK OKO, Sarajevo, 2005., str. 219.-220.

³³ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., intervju za „*The Times*“, 18.11.1994., GIK OKO, Sarajevo, 2005., str. 219.-220.

81. i 28. divizija; (d) od Majevice prema Ozrenu i Konjuhu, presjeći, a zatim okupirati zonu odgovornosti 2. korpusa u regiji Tuzle (...).

Izetbegović je o tome, krajem 1994. godine, rekao: „*Najjednostavnije, to je pokušaj da se mi smekšamo, a sila je uobičajeno sredstvo. Nije slučajno da baš u jeku ofanzive na Cazinsku krajinu imamo i političku ofanzivu, invaziju posjeta čije poruke se ne odnose, kao što bi se očekivalo, na obuzdavanje napada na Bihać, nego na političko rješenje. Mnogi procjenjuju da je sada došao trenutak. Kao što znate, mi se uspješno odupiremo vojnoj ofanzivi na Peti korpus, a i političkoj ofanzivi na mirovni plan.*“³⁴ Dakle, dok je agresor intenzivirao vojne ofanzive, istovremeno su, ispred međunarodne zajednice, razni diplomatski posrednici dolazili kod Izetbegovića s namjerom da se za „*smekšavanje*“ Izetbegovićeve pregovaračke upornosti, iskoriste politički i psihološki efekti agresorskih ofanziva, a Izetbegović pristane na ono što je željela agresorska strana.

Dok se nudio plan Kontakt-grupe, bilo je očito da je Izetbegovićev koncept borbe da se dođe do mira, bio različit od koncepta međunarodne zajednice. Izetbegović je smatrao da je jačanje borbenih mogućnosti Armije RBiH i njena efikasnost u odbrani, put da se postigne ravnoteža na ratištu, jer time „*izgledi za mir postaju realniji. Historija pokazuje da je problem mira u suštini pitanje ravnoteže ... Morate biti jaki da bi vas pustili da mirno živite. U tome leži objašnjenje zašto je srpski agresor odbijao mirovne planove i nastavljao rat: osjećao se jačim. Ali, stvari se mijenjaju. Mi postepeno uspostavljamo ravnotežu na frontu, pa će napadači biti prisiljeni da prihvate mir.*“³⁵ Međunarodna zajednica je na mir gledala drugačije, bezobzirno prema sudbini BiH, odnosno bezobzirno prema agresorskom brutalnom kršenju svih normi međunarodnog prava. Izetbegović je smatrao da je iz nekih sredina međunarodne zajednice na sceni „*najopasnija tendencija*“ kojom se „*bosanski problem želi riješiti u kratkom roku po svaku cijenu, a to praktično znači na naš račun. Mi držimo na oku tu tendenciju i mislim da primjećujete da joj pariramo.*“³⁶ Dakle, Izetbegovićeva upornost u zalaganju za mir putem jačanja snaga odbrane, imala je odraza na ponašanje međunarodne zajednice, da pojača pritisak na agresorsku stranu da prihvati mirovno rješenje na osnovama međunarodnog priznanja države BiH. U tom kontekstu treba sagledavati operacije međunarodnih vojnih snaga po agresorskim položajima, tokom 1995. godine, pred potpisivanje Dejtonskog sporazuma, kada je faktički i od strane agresora priznata država BiH, što se do tada uporno odbijalo.

Prema tome, agresorska strana je „*natjerana*“ da prihvati plan Kontakt-grupe i Dejtonski sporazum, u uslovima kada su snage odbrane BiH na ratištu postizale rezultate oslobađanjem teritorija, odnosno u uslovima kada je međunarodna zajednica, konačno odlučila postupiti po članu 51. Povelje UN-a i po Konvenciji o genocidu. Odupirući se snagama odbrane BiH i snagama međunarodne zajednice, agresorska strana je i dalje odbijala plan Kontakt-grupe, predlažući da se uspostavi trajni prekid vatre, što je značilo da agresor nastavi kontrolu nad 70% teritorije BiH, uz rizike obnove oružanih sukoba i nastavka rata. Međunarodna zajednica bila je spremna prihvatiti takve ponude agresora, ali je predsjednik Izetbegović odbijao agresorski prijedlog o „*trajnom*

³⁴ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., intervju za „Ljiljan“, 10.12.1994., GIK OKO, Sarajevo, 2005., str. 225.-226.

³⁵ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., intervju za „El-Mushtama“, Kuwait, 21.12.1994., GIK OKO, Sarajevo, 2005. god., str. 237.

³⁶ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., intervju za „Dnevni avaz“, 12.02.1995., GIK OKO, Sarajevo, 2005. god., str. 240.

prekidu vatre“ zahtijevajući cjelovito mirovno rješenje, uz mogućnost privremenih prekida vatre. Dakle, Izetbegović je bio uporan da se jačanjem borbenih mogućnosti Armije RBiH, agresor prinudi na što pravednije mirovno rješenje.

Izetbegovićeva ocjena o glavnoj intenciji plana Kontakt grupe:

Glavni sadržaj Holbrukove misije u okviru plana Kontakt grupe je bio rješavanje statusa tada nelegalne, paradržavne tvorevine takozvane „*Republike Srpske*“ koja je bila instrument oružane agresije na RBiH od strane SRJ - Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore). Na pitanje da li će „*srpski entitet*“ biti faktor integracije ili dezintegracije BiH, Izetbegović je glavnom uredniku RTV BiH, Belminu Karamehmedoviću, 13.8.1995. godine, odgovorio: da će po planu Kontakt grupe „*bit neki srpski entitet*“ a da „*ne zna kako će biti organiziran*“; da je on u vezi s tim nudio „*federalno uređenje, koje, opet, sa svoje strane ima svoje nedostatke*“ ali da je „*to cijena održanja BiH*“; da u tom slučaju, integracija ili dezintegracija BiH „*pomalo zavisi i od nas (...) od toga ko smo mi ovdje, da li ćemo mi na teritoriji koja je pod kontrolom legalnih vlasti stvoriti jedan napredan dio BiH, konkurentan dio, čiji će model, ekonomski, politički i društveni, biti izrazito nadmoćan prema ovom drugome (...) da li će se tu uspostaviti civilno društvo sa ljudskim pravima, poštivanjem svojine, demokratije i da li ćemo sve što je svijet spreman da učini za Bosnu na najbolji način oristiti i na taj način uticati na integraciju BiH*“.³⁷ Zaključujući odgovor na postavljeno pitanje, Izetbegović je izrazio optimizam da će se u navedenom pozitivnom smislu ostvariti integracija BiH.

Američka mirovna inicijativa i uloga Ričarda Holbruka

Najava i početak američke inivijative:

Agresorsko odbijanje plana Kontakt-grupe je izazvalo konkretnije angažiranje SAD-a, pokretanjem „*mirovne inicijative, pod rukovodstvom ambasadora Richarda Holbrookea koja je krenula polovinom augusta 1995. godine*“, što je omogućeno „*skorašnjim vojnim uspjesima hrvatske i bosanske armije u zapadnoj Bosni, a tragedija Srebrenice dodatno je upozoravala da se nešto mora učiniti*“.³⁸

Od augusta 1995., za rješavanje ratne krize u BiH, SAD su angažirale svoju delegaciju na čelu sa pomoćnikom državnog sekretara za Evropu Ričardom Holbrukom.³⁹ To se dogodilo u situaciji kada se putem medija i drugim kanalima špekuliralo da su SAD odustale od plana Kontakt-grupe i to na štetu teritorijalnog integriteta i suvereniteta BiH. Međutim, Izetbegović je u kontaktima sa najvišim zvaničnicima SAD-a razjasnio sumnje u tom pogledu i dobio garancije da će se američka „*inicijativa zasnivati na potvrdi suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH u međunarodno priznatim granicama*“, u vezi čega je ondašnji potpredsjednik SAD-a Al Gor uvjeravao Izetbegovića „*da se u tom pogledu ne treba da plaši bilo kakvih kompromisa*“. Izetbegović je dobio uvjerenje da će suština američkog angažiranja biti implementacija mirovnog ugovora koji će se postići putem „*prijetnje srpskoj strani da ona više ne može odbiti taj*

³⁷ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 237.-238.

³⁸ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 239.

³⁹ **Richard Charles Albert Holbrooke**, (1941.-2010.), američki, diplomat, novinski urednik, pisac, profesor, bankar, pomoćnik državnog sekretara SAD-a za Evropu, „*arhitekta*“ mira zaraćenih strana na prostoru bivše Jugoslavije što je rezultiralo Dejtonskim sporazumom. (https://bs.wikipedia.org/wiki/Richard_Holbrooke)

mir, inače će biti izložena sili“, što je ustvari bilo obećanje Izetbegoviću da će SAD osigurati „*skidanje embarga BiH*“ i da će doći „*do zračnih udara na srpske položaje*“.⁴⁰

Potpredsjednik SAD Al Gor⁴¹, u telefonskom razgovoru 13.8.1995. godine, Izetbegoviću je „*rekao da prekosutra u Sarajevo dolazi jedna američka delegacija na čelu sa pomoćnikom državnog sekretara za Evropu*“ Ričardom Holbrukom i da će ga Holbruk upoznati o „*suštini američke inicijative*“ u vezi sa planom Kontakt-grupe. Tom prilikom, Izetbegović je Al Goru pomenuo da je „*čuo za spekulacije o Goraždu*“ ali da branitelji BiH „*Goražde neće dati pa makar ratovali još petnaest godina*“.⁴²

Izetbegovićev „Program od dvanaest tačaka za mir u BiH“:

Očekujući najavljeni Holbrukov dolazak, s ciljem da utiče na njega, sve ostale „*zainteresirane*“ i na njihove „*moguće zahtjeve*“, Izetbegović je 18.8.1995. godine, „*objavio dokumenat pod nazivom 'Program od dvanaest tačaka za mir u BiH' u kojem je definirao naše ciljeve u mirovnim pregovorima za BiH*“.⁴³

U tom Izetbegovićevom Programu je navedeno: (1) da se „*svako mirovno rješenje mora zasnivati na suverenitetu i teritorijalnom integritetu*“ RBiH, a da „*Srbija treba da prihvati uzajamno priznanje svih država koje su nastale raspadom bivše Jugoslavije*“; (2) da je plan „*Kontakt grupe od jula 1994. za nas i dalje na snazi*“, smatrajući da bi to trebao biti „*i za njegove autore*“; (3) da mora biti „*riješeno pitanje Sarajeva*“, jer „*nakon Srebrenice i Žepe, mi nismo spremni predati Sarajevo na upravljanje UN-a*“; (4) da je „*pitanje Bosne pitanje demokratije*“ ali da se nikakva prava „*ne priznaju paljanskom režimu pod kontrolom Karadžića*“ nazvanom po svom sjedištu na Palama, mjestu nedaleko od Sarajeva jer se „*zasniva na genocidu*“ pa da ta vlast „*mora biti vojno pobijedena, ili potpuno izolirana*“, a da je spreman „*pregovarati sa vođstvom srpskog naroda koje će poštovati elementarna prava nesrpskog stanovništva u BiH i ponašati se u skladu sa normama civilnog svijeta (...)*“; (5) da „*ustavno uređenje BiH ne može sadržavati ništa što bi ometalo njenu mirnu reintegraciju u budućnosti, a mora sadržavati sve što tu integraciju omogućuje (...)*“; (6) da „*ratni zločinci trebaju biti i dalje energično gonjeni*“ i da taj „*proces treba da bude intenziviran (...)*“; (7) da „*implementacija mirovnog plana treba da bude garantirana učestvom vojnih snaga pet zemalja članica Kontakt-grupe*“, posebno vojnih snaga SAD-a kao „*pokretača mirovne inicijative*“; (8) da „*zemlje potpisnice ustanove specijalni fond za obnovu BiH (...)*“; (9) da „*zemlje potpisnice politički i materijalno podrže jačanje Federacije BiH (...)*“; (10) da „*pregovore sa srpske strane treba da vodi predsjednik Srbije Slobodan Milošević (...)*“; (11) da „*potpisnice mirovnog sporazuma pomognu Bosni i Hercegovini da osigura svoju odbranu u budućnosti*“ te da podrže „*učlanjenje BiH u IMF, Svjetsku banku i druge međunarodne organizacije globalnog i regionalnog značaja (...)*“; (12) da mirovni sporazum „*osim direktno zainteresiranih zemalja, potpišu i članice Kontakt-grupe, kao i predstavnik Organizacije islamske konferencije*“.⁴⁴

⁴⁰ **Izetbegović Alija**, Bosna je velika tajna – intervjui 1989.-1995., gostovanje u emisiji RTVBiH, 13.08.1995., nakon posjete bihačkoj regiji, GIK OKO, Sarajevo, 2005. god., str. 267.

Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 237.

⁴¹ **Al Gore**, (1948.), američki političar u Demokratskoj stranci, od 1993. do 2001. godine bio potpredsjednik SAD u administraciji Bila Klintona, dobitnik Nobelove nagrade za mir, 2007. godine.

⁴² **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 237.

⁴³ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 239.

⁴⁴ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 240.

U „Sjećanjima“ Izetbegović je pomenuo da se u naprijed citiranom njegovom Programu „*mogu prepoznati neki važni elementi budućeg mirovnog sporazuma zaključenog u Daytonu u novembru 1995. godine.*“⁴⁵

Pogibija američkih pregovarača i odlučujući razgovor Izetbegovića sa Holbrukom:

Izetbegović je u „Sjećanjima“ pomenuo da se sa saradnicima „*spremao*“ za sastanak „*sa američkim mirotvorcem kad nam je došla vijest da su na Igmanu, na putu za Sarajevo, poginuli članovi američkog pregovaračkog tima Robert Frasure, Joe Kruzal i Nelson Drew*“, tako što se „*njihovo vozilo, mimoilazeći se sa francuskim oklopnjakom na uskom Igmanskom putu, survalo u provaliju duboku 100 metara*“, pa da je „*ova misija počela u znaku nesreće*“.

Tim povodom, Izetbegović je „*sa Silajdžićem i Šaćirbegovićem*“ otišao „*u Ambasadu SAD da izrazi saučešće*“, gdje su se sreli sa Ričardom Holbrukom „*vidno potresenim tragedijom*“, ali je i u toj prilici „*pokušao raditi svoj posao i povesti razgovor*“.⁴⁶ Izetbegoviću je rekao da „*kao polaznu tačku*“ u svojoj mirovnoj misiji „*treba sasvim jasan odgovor kakvu Bosnu hoćemo*“, naglašavajući: „*Možete imati cjelovitu decentraliziranu državu ili dio Bosne na kojem ćete isključivo vladati. Šta od toga želite?*“⁴⁷ Dok je Holbruk pokazivao na kartu, Izetbegović je „*bez predumišljanja odgovorio: Ono prvo.*“ Taj razgovor koji je „*s obzirom na okolnosti bio kratak*“ Izetbegović je ocijenio da se „*pokazao i odlučujući*“ jer „*mnogo čega je bilo riješeno ovim kratkim razgovorom.*“⁴⁸

Tri mjeseca nakon tragičnog događaja pogibije članova američkog pregovaračkog tima, Frasurea, Kruzala i Drewa, na dvanaesti dan mirovnih pregovora u Dejtonu, (12.11.95.), članovi pregovaračke delegacije RBiH su se susreli sa njihovim porodicama. Izetbegović je izrazio saučešće „*suprugama i djeci poginulih Amerikanaca i naglasio njihov doprinos mirovnom procesu*“, te pozvao članove porodica „*da posjete Bosnu i Hercegovinu i obiđu mjesto pogibije njihovih najbližih.*“⁴⁹

Masakr civila na tržnici „Markale“, 28.8.1995., povod dvodnevne operacije NATO-a:

Na sarajevskoj tržnici „Markale“, 28.8.1995. godine, od eksplozije projektila ispaljenog sa agresorskog položaja „*ubijen i ranjen veliki broj ljudi*“, što je uz „*tuzlansku tragediju 25. maja*“, koja se dogodila nakon „*one od 5. februara 1994. godine, kada je svega stotinjak metara*“ od Markala „*istom takvom granatom ubijeno 67 ljudi i žena, i ranjeno 142.*“⁵⁰ „*Slike masakra civila*“ 28.8.95., na sarajevskoj tržnici „Markale“ „*obišle su svijet i uzdrmale savjest odgovornih*“, a dva dana poslije tog zločina, 30.8.1995. godine „*uslijedila je zračna intervencija NATO-a protiv srpskih položaja, koja je promijenila tok rata.*“ Ova akcija je trajala „*dva dana i dvije noći i zatim zaustavljena, a da nijedan cilj, vojni i politički, nije bio ostvaren.*“⁵¹

U „Sjećanjima“, Izetbegović je naveo: da je „*zanimljivo*“ što su se „*isti dan*“ kada se dogodio zločin nad civilima na tržnici Markale, „*uvečer u Beogradu sastali Milošević i Bulatović sa predstavnicima bosanskih Srba*“; da je „*dogovoreno da će Milošević predvoditi srpski tim i da*

⁴⁵ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 240.

⁴⁶ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 239.

⁴⁷ **Holbruk Ričard**, po citatatu, **Izetbegović Alija**, Sjećanja, Muzej „A.I.“, Sarajevo, 2020., str. 239.

⁴⁸ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 239.

⁴⁹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 275.

⁵⁰ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 201.

⁵¹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 163.

⁵¹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 241.

će imati odlučujuću riječ u mirovnim pregovorima koje je pokrenula Amerika“; te da je „patrijarh Pavle bio svjedok ovog dogovora.“⁵²

Tragedija na Markalama 28.8., Izetbegović u Parizu 29.8. i udari NATO, 30.8.1995.:

Vijest o „tragediji“ na sarajevskoj tržnici Markale, 28.8.1995., Izetbegović je dobio dok se nalazio u Mostaru i pripremao za put do Jablanice, gdje je čekao helikopter za nastavak putovanja u Francusku, na poziv predsjednika Žaka Širaka da ga posjeti 29.8.1995. godine. Stigvši u Jablanicu, zbog vremenskih neprilika helikopter nije mogao poletjeti, što je učinjeno sa „uzletišta Polog, južno od Mostara“. Pred taj let o toj tragediji, Izetbegović je „uputio poruku građanima Sarajeva: 'Vijest o jutrošnjem četničkom zločinu na sarajevskoj tržnici zatekla me je u Mostaru na putu za Francusku. Na trenutak sam se kolebao da li uopće da nastavim taj put. U svijetu, pored neprijatelja, imamo i dosta prijatelja. Nažalost, najviše ravnodušnih. Iz te činjenice, još od početka proističe neprincipijelna politika prema BiH, kao i prema čitavoj krizi koja je ovdje nastala. Današnja tragedija, prizori unakaženih ljudi koje gledamo na televiziji rezultat su neprincipijelne politike jednog svijeta koji nas je prepustio stradanju i pri tome vezao ruke. Idem u Evropu da tamošnje odgovorne ljude upitam dokle će se ta situacija nastavljati i da im ujedno kažem da mi ovo nasilje više nećemo trpjeti. Upotrijebit ćemo sva sredstva koja nam stoje na raspolaganju da se iz ove nevolje izbavimo. Hoću da naglasim: sva sredstva. A što se tiče današnjih ubica, njima poručujem da neće ostati nekažnjeni. I to vrlo skoro. Taj dan nije daleko.“⁵³

Sa zakašnjem od tri sata, Izetbegović je oko 19 sati, 28.8.1995. godine, sletio na aerodromu Orly u Parizu, gdje ga je dočekala „počasna četa i velika grupa novinara“, s obzirom da je „vijest o tragediji na sarajevskoj tržnici već obišla svijet“. Tom prilikom, novinarima je rekao da „očekuje hitan oružani odgovor Zapada na mašinu za ubijanje iznad Sarajeva i da su bez te akcije pregovori o miru mrtvi“.⁵⁴ Ova Izetbegovićeva izjava učestalo se ponavljala, tog i narednih dana putem raznih medija po svijetu.

U toj diplomatskoj misiji, uz predsjednika Izetbegovića, bio je gradonačelnik Mostara, Safet Oručević. On je putem mišljenja da je upravo tragedija na Markalama, trenutak da se Evropa i Amerika izjasne da li su spremne „da konačno kazne zločin i aktivno podupru mirovne pregovore“⁵⁵ koji su bili u toku, odvratio Izetbegovića od namjere da nakon saznanja za tragediju na Markalama, iz Mostara odmah ode u Sarajevo i odgodi posjetu Parizu. Izetbegović je uvažio Oručevićeve argumente, te nastavio put u Pariz.

Razgovor predsjednika Izetbegovića sa predsjednikom Širakom, 29.8.1995.:

Sutradan, 29.8.1995. godine, „u 10 sati“, Izetbegovića je primio francuski predsjednik Širak. I njemu je rekao „da nema mirovnih pregovora bez kažnjavanja Karadžićevih zločinaca“, zahtijevajući konkretnu vojnu akciju, odnosno zračne udare angažiranjem NATO-a. Na taj Izetbegovićev zahtjev, Širak je odgovorio: „Mi smo spremni, Amerikanci se kolebaju“.⁵⁶

Izetbegović je Širaku rekao da nije moguće pregovarati u uslovima dok mu se pištolj drži na sljepočnici, da srbijanska artiljerija oko u Sarajeva i drugih gradova mora da se povuče na

⁵² Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 241.

⁵³ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 201.-202.

Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 163.

⁵⁴ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 202.

⁵⁵ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 201.-202.

⁵⁶ Širak Žak, po citatu, Izetbegović Alija, Sjećanja, Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020., str. 203.

položaje sa kojih neće biti prijetnja civilima i da međunarodna zajednica, konačno mora poduzeti što je obavezna u pogledu zaštite države BiH kao članice UN-a. Predsjednik Širak je obećao predsjedniku Izetbegoviću da će ubrzo uslijediti NATO-va zračna i artiljerijska operacija s ciljem da zaustavi srbijansku agresiju na BiH i da ta akcija neće prestati sve dok srbijanski predsjednik Milošević jasno ne stavi do znanja da će trajno prestati sa bombardovanjem po Sarajevu i drugim mjestima širom BiH. Širakova obećanja su indicirala veliki zaokret međunarodne zajednice prema ratnoj situaciji u BiH.

Istog dana, nakon razgovora sa Širakom, Izetbegović je imao razgovor sa „brojnim uglednim francuskim intelektualcima“ u „Francuskom institutu za međunarodne odnose“, dakle, u Parizu, 29.8.1995. godine. Tom prilikom, jedan od najuglednijih francuskih intelektualaca, Jean Barrio je pitao Izetbegovića da li je „razočaran francuskom podrškom projektu demilitarizacije Sarajeva“ i da li „postoji razlika između predsjednika Chiraca i njegovog prethodnika Francois Mitterranda u pogledu bosanskog pitanja“. Odgovarajući na dobiveno pitanje, Izetbegović je rekao: da „ne može tvrditi da je Mitterrand imao antibosanske pozicije ili antibosansko osjećanje“, ali da je u tom pogledu „određenje predsjednika Chiraca jasnije“, što je njegov (Izetbegovićev) „utisak“ ali da „misli da razlika očito postoji“; da njemu (Izetbegoviću), u razgovoru tog dana Širak „nije spominjao temu“ o demilitarizaciji Sarajeva, već da su razgovarali o „otvaranju Sarajeva uz pomoć francuskih snaga“; da je Širak „obećao da će upotrijebiti francuske snage kako bi osigurao put preko Igmana i aerodrom koji će otvoriti grad Sarajevo“; da „ima osjećaj da u predsjedniku Chiracu imamo prijatelja Bosne, sudeći po onome kako mi vidimo i kako on vidi Bosnu i Hercegovinu“; da je predsjednik Širak „izjavio da on podržava BiH jer je to napadnuta zemlja“, pa da bi, ako bi „jednog dana“ i Bosna „postala agresor“ bio i protiv nje, te da je na „strani“ BiH sve dok je „napadnuta“ jer je to „moralna obaveza Francuske.“⁵⁷

Širakova obećanja su indicirala da on, o ratnim prilikama u BiH usaglašava stajališta sa predsjednikom SAD Klintonom i najvišim zvaničnicima EU, Velike Britanije, Njemačke i drugih najutjecajnijih zemalja Zapada. Dok je tokom septembra 1995. godine, NATO bombardirao položaje srbijanskog agresora oko Sarajeva, ministri vanjskih poslova zemalja EU su razgovarali o Maršalovom planu, s ciljem obnove ratom opustošene Bosne i Hercegovine. Taj plan Zapada je obuhvatao učešće Japana, Kanade, Australije i zemalja Organizacije islamske konferencije.

Dakle, tokom septembra 1995. godine, dok se odvijala zračna i artiljerijska ofanziva NATO-a po položajima srbijanskog agresora u BiH, najmoćniji činioци međunarodne zajednice su bili u diplomatskoj ofanzivi da se konačno riješi ratna kriza u BiH.

Izetbegovićev razgovor u „Francuskom institutu za međunarodne odnose“ sa „velikim brojem uglednih francuskih intelektualaca“, Pariz, 29.8.1995.:

Nakon susreta sa Širakom, istog dana uvečer, Izetbegović je imao susret sa francuskim intelektualcima koje je okupljao Institut za međunarodne odnose. Domaćin je bio „ugledni francuski intelektualac i član Instituta Jean Barrio“.⁵⁸ Sa Izetbegovićem su bili Krešimir Zubak, Miro Lazović i ambasador R BiH u Parizu, prof. dr. Nikola Kovač. Izetbegović je odgovarao na dvadesetak pitanja o mogućnostima mira u BiH, ponašanju velikih sila, posebno Francuske, o Miteranu, Širaku, takozvanom islamskom fundamentalizmu, budućnosti Bosne (...).⁵⁹

⁵⁷ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 423.

⁵⁸ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 203.

⁵⁹ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 203.

Intelektualci su izrazili poštovanje prema Izetbegovićevoj „ličnoj, fizičkoj i političkoj hrabrosti“. Prvo su ga pitali da li je u rješavanju bh. ratne situacije, došlo do „približavanja jednom istinskom mirovnom procesu“ ili se, naprotiv, sve „kreće prema novoj rundi rata“. Izetbegović je rekao: da mu je „čast što mu se pružila prilika da razgovara sa tako velikim brojem uglednih francuskih intelektualaca“, cijeneći da mu je naprijed navedeno pitanje postavljeno „u pravom trenutku“; ističući da je „jutros poslao pismo Vijeću sigurnosti UN-a i članovima Kontakt-grupe, ove zapadne i one islamskih zemalja, koje će se sutra sastati u Ženevi“; da je „u pismu tražio da se uništi srpska artiljerija oko Sarajeva“, jer se „radi o pravoj mašini za ubijanje, koja je ubila više od 10.000 stanovnika Sarajeva, od kojih 1.300 djece, i koja je jučer ubila“ na desetine „stanovnika Sarajeva“; da je „zatražio efikasnu akciju uništenja te mašine“; da je u pismu naveo da će bh. Vlada „suspendirati naše učesće u mirovnim pregovorima dok se to ne riješi“; ukazujući da, ako se „oklijevanje međunarodne zajednice nastavi, do mira sigurno neće još dugo doći“; te da bi branitelji BiH, u slučaju da svijet oklijeva zaustaviti srpsku mašinu za ubijanje „morali sami naći sredstva da se ta artiljerija oko Sarajeva neutrališe“ što bi „očito značilo produženje rata.“⁶⁰

Izetbegović, sa Holbrukom i ambasadoricom Harriman, u Parizu, noć 28./29.8.1995.:

Poslije naprijed opisanog razgovora sa intelektualcima u „Francuskom institutu za međunarodne odnose“, iza 21.00 sati istog tog 29.8.1995. godine, u Ambasadu SAD u Parizu, Izetbegovića je pozvala ambasadorica Pamela Harriman „udovica poznatog 'lutajućeg' diplomate Averella Harrimana“. S njom je bio Ričard Holbruk, „briljantni američki diplomat, koji je polovinom augusta 1995. krenuo sa američkom mirovnim inicijativom.“⁶¹

Izetbegoviću je bila „iznenađenje“ ta sinhronizacija: razgovor sa Širakom, razgovor u francuskom Institutu za međunarodne odnose, poziv od američke ambasadorice u Parizu, pojava Holbruka. Odmah po ulasku u salon za razgovor, Holbruk je pokazao telefonsku slušalicu pa je Izetbegović razgovarao sa „Strobe Talbott, zamjenikom tadašnjeg državnog sekretara SAD-a Vorena Kristofera.“ Talbott je telefonom Izetbegoviću rekao „približno sljedeće: Molim Vas da nastavite sarađivati sa ambasadorom Holbrukom na traženju uslova za mir u Bosni. Znam Vaše dileme i razumijem ih. Uvjeravam Vas da jučerašnji zločin nad građanima Sarajeva neće ostati nekažnjen. Izvršit ćemo zračne udare na Karadžićeve položaje.“⁶² Talbottove riječi su Izetbegoviću „zvučale vrlo odlučno i ubjedljivo“, pa je rekao da je to dobra vijest, te preupitao „kada će to biti“. Talbott je odgovorio: „To Vam ne bih mogao reći jer ni sam ne znam tačno. Jedino što znam da će to uslijediti brzo, vrlo brzo.“⁶³

Prva vijest Izetbegoviću da NATO bombarduje „četničke položaje“:

„Sutradan rano ujutro, 30 augusta“, Izetbegovića je probudio njegov pratilac Osman Mehmedagić i uzbuđeno rekao da su „izvršeni napadi na četničke položaje i da je nebo nad gradom crveno od udara po okolnim brdima“. Kasnije, Izetbegović je izviješten da su gađani ciljevi širom Bosne, pa je o tome zaključio: „Tako je počela nova faza rata u Bosni koja će se 21. novembra završiti parafiranjem mirovnog sporazuma u Dejtonu.“⁶⁴

⁶⁰ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 421.

⁶¹ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 203.

⁶² Talbott Strobe, po citatu, Izetbegović Alija, Sjećanja, Muzej „A.I.“, Sarajevo, 2020., str. 204.

⁶³ Talbott Strobe, po citatu, Izetbegović Alija, Sjećanja, Muzej „A.I.“, Sarajevo, 2020., str. 204.

⁶⁴ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 204.

Dakle, konačno, povodom tragedije na Markalama, 28.8.1995. godine, NATO je 30.8.1995. godine, otpočeo „zračne udare na položaje Karadžićeve vojske širom Bosne“,⁶⁵ što se dogodilo kao rezultat Izetbegovićevih diplomatskih i medijskih utjecaja od saznanja za tragediju (28.8. vrlo brzo nakon tragične eksplozije), do večernjih sati sutradan 29.8.1995. u okviru posjete Parizu na poziv francuskog predsjednika Žaka Širaka.

Izetbegovićevo pismo Klintonu i Širaku, protiv zaustavljanja zračne operacije NATO-a:

Vidjevši da je zračna operacija NATO-a zaustavljena a da nije ostvaren nijedan njen, ni vojni ni politički cilj, Izetbegović je „*uputio istovjetno pismo predsjednicima Clintonu i Chiracu, protestirajući protiv ove neodlučnosti*“. Ukazao je da „*postoje znakovi da je zaustavljena započeta akcija UN-a i NATO-a protiv srpske mašine za ubijanje civila u Sarajevu*“; da se „*igra nastavlja*“ jer su „*na djelu ponovo isti oni ljudi koji od početka paraliziraju svaku akciju međunarodne zajednice, produžavajući rat i agoniju Bosne i uništavajući kredibilitet međunarodnih institucija*“; da „*srpska artiljerija oko Sarajeva nije uništena*“; da je „*cesta preko Igmana ponovo pod vatrom*“; da se za „*put Kiseljak – Sarajevo nudi dosadašnji režim, što znači da će cesta jedan dan biti otvorena, a deset dana zatvorena, zavisno od volje onih koji četrdeset mjeseci teroriziraju grad*“; da „*srpski komandant Mladić u svom pismu od 1. septembra diktira uvjete*“, a da je „*izgleda general Jannvier spreman*“ da njegov „*diktat prihvati*“ što znači da se „*igra sa sudbinom Bosne i njenog naroda, dakle, nastavlja*“; te da sve to „*nije put da se unaprijedi započeti mirovni proces*“, već „*naprotiv*“⁶⁶ da je to put da se zaustavi američka mirovna inicijativa.

U zaključku svog pisma Klintonu i Širaku, Izetbegović je naveo: „*Stoga Vas molim da upotrijebite Vaš uticaj da se preuzete obaveze u cijelosti ispune, a onima koji su izvršili nezapamćene zločine treba poručiti da oni nisu ti koji mogu diktirati uvjete.*“⁶⁷

Nakon naprijed citiranog pisma Klintonu i Širaku, Izetbegovića je 3.9.1995. godine „*pozvao potpredsjednik SAD-a Al Gore i potvrdio da će se napadi nastaviti*“, pa su „*nekoliko dana kasnije obnovljeni i trajali do 14. septembra, kada su definitivno obustavljeni.*“⁶⁸

Izetbegović sa Holbrukom, u Ankari, 4.9.1995. – Izetbegovićevi utisci o Holbruku:

Dok se nalazio u „*službenoj posjeti*“ Turskoj, Izetbegoviću je javljeno da je u Ankari i Holbruk koji ga želi vidjeti. Sastali su se „*rezidenciji američkog ambasadora u Ankari (...) tek u 11 sati navečer*“, jer je do tada Izetbegović bio zauzet aktivnostima po „*unaprijed utvrđenom protokolu*“. Tada je Holbruk „*pripremao sastanak ministara vanjskih poslova Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koji se trebao održati 8. septembra u Ženevi*“, s ciljem „*utvrđivanja bazičnih principa mirovnog sporazuma za Bosnu*“, po Holbrukovoj zamisli za „*kompromis*“ da vlast u Sarajevu „*prizna Republiku Srpsku*“ a da, zauzvrat „*Srbi priznaju državu BiH*“, što je značilo „*doslovno 'dalje legalno postojanje države BiH u njenom međunarodno priznatim granicama i uz dalje međunarodno priznanje'*“⁶⁹

Takvu Holbrukovu ideju, Izetbegović je „*u prvi mah zbog 'republike srpske', energično odbio*“ pa je uslijedilo „*naizmjenično ubjeđivanje Holbrookea uz potezanje najrazličitijih argumenata.*“ Izetbegovića je zvao i Carl Bildt, da bi „*ispred Evrope insistirao na kompromisu*“,

⁶⁵ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 201.

⁶⁶ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 241.-242.

⁶⁷ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 242.

⁶⁸ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 242.

⁶⁹ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 242.

dok je „Robert Owen, stručnjak za međunarodno pravo u Holbrookeovom timu, dokazivao da ovo 'republika' ispred 'srpska ne znači mnogo“, jer je „važno šta je taj entitet po definiciji u budućem ustavu BiH“. Izetbegoviću su bili poznati mnogi primjeri postojanja „republika“ u okviru država, ali je pri svom odbacivanju Holbrukove ideje, imao u vidu da je „'republiku' o kojoj je riječ, stvorio Karadžić na genocidnim osnovama.“⁷⁰

Izetbegović je u „Sjećanjima“ opisao svoje utiske o Holbruku stečene na opisanom sastanku u Ankari i potvrđene u brojnim kasnijim pregovaračkim susretima s njim, ističući „da ste Holbruka mogli voljeti ili ne voljeti“ ali da „niste mogli ne respektirati ga“, jer je „njegova argumentacija odavala britku inteligenciju, izvanredan talenat i veliko poznavanje problema“, te da je obarao teoriju po kojoj „diplomacija i sila stoje u obrnutom odnosu – što imate više sile, sve manje trebate diplomaciju“ pa da bi po tome ispalo „ako ste super sila – ne treba vam više nikakva diplomacija“. U vezi s tim, Izetbegović je zaključio: „Holbrooke obara ovu teoriju“ jer, iako je zastupao tada jedinu pravu super silu na svijetu „bio je u punoj mjeri diplomat i služio se vještinom ubjeđivanja kao najjačim oružjem“, pri čemu se „moć Amerike ovdje podrazumijevala.“⁷¹

Dalje objašnjavajući Holbrookov diplomatski talenat, Izetbegović je ukazao da u slučajevima „neoborivih argumenata protiv stanovišta koje je on zastupao“, kad „nije htio (ili mogao) odstupiti, ne bi koristio prijetnju ni ucjenu“ jer bi na kraju takvih ubjeđivanja rekao: „Gospodine Predsjedniče, vi ste apsolutno u pravu, ali (...)“, što je bila rečenica koju je u pregovorima sa Izetbegovićem često izgovarao. Tako je bilo i u opisanom razgovoru u Ankari, kada je odgovarao na Izetbegovićevu argumentaciju o neprihvatanju republike srpske. „Skoro trosatni razgovor koji je završavao oko dva sata poslije pola noći“ Holbruk je „zaključio riječima: 'Ne možemo RS izostaviti iz nacrtu. Žao mi je ali ne možemo učiniti više'.“⁷²

Po povratku iz Ankare u Sarajevo, Izetbegović je „sazvao sjednicu Predsjedništva i obavijestio o tome“ šta očekuje bh. pregovarače na predstojećem sastanku u Ženevi.⁷³

Holbrukovi utisci i ocjene o Izetbegoviću:

U „Sjećanjima“, Izetbegović je pomenuo da mu „nije bilo lahko sa Holbrookeom“ ali da „izgleda nije ni njemu bilo sa mnom“. O tome, Izetbegović je iz Holbrukove knjige „To End a War“ u kojoj je opisujući sjećanja „iz teških pregovora u Daytonu“ naveo: da su mu „najteži sastanci bili sa Izetbegovićem“; da su on i Christopher,⁷⁴ Izetbegovića na posljednjem sastanku „podsjetili na sva dobra koja mir može donijeti i nabrojali sve bitne uspjehe koje je proces već donio Bosni: obustava neprijateljstava, dizanje opsade Sarajeva, djelimično otvaranje puteva, štete koje je bosanskim Srbima nanijelo bombardovanje NATO-a, paket Svjetske banke od pet milijardi dolara koji je čekao zemlju nakon sporazuma o miru, program 'Opremi obuču' za bosansku armiju“; da je Christopher podsjetio Izetbegovića kako je „predsjednik Clinton stavio ogroman ulog da se spasi Bosna“, ali da „ni on neće više pomagati“ bosanskoj vladi ako

⁷⁰ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 242.

⁷¹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 243.

⁷² **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 243.

⁷³ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 243.

⁷⁴ **Kristofer Voren**, (1925.-2011.), američki političar u Demokratskoj stranci, državni sekretar u administraciji Bila Klintona, zamjenik vrhovnog tužioca u administraciji Lindona Džonsona i zamjenik državnog sekretara u administraciji Džimi Kartera. (<https://www.google.ba/search?q=voren+kristofer>)

Izetbegović „postane prepreka za sporazum u Daytonu“, na šta „Izetbegović nije ništa odgovorio“ i da se „činilo kao da nije dirnut Christopherovom izjavom.“⁷⁵

Povodom naprijed citiranog Holbrukovog mišljenja, Izetbegović je u „Sjećanjima“ napisao da je „možda Holbrookeu bilo teško sa mnom jer me nije poznavao“, ali da misli da je Holbrooke „imao neke predrasude o meni“ jer je u „spomenutoj knjizi, str. 100“ iznio „viđenje“ o teškoćama pregovora u Dejtonu kako je „u središtu ovog čvora bila značajna figura Alije Izetbegovića“ koji je „ideju o Bosni održavao u životu pod najtežim okolnostima“ u vezi čega je naveo zanimljiv utisak o Izetbegoviću – „osam godina odolijevao u Titovim zatvorima i četiri godine srpskim napadima (...) njegove oči imale su hladan i dalek pogled, poslije tolikih patnji izgledale su mrtve za bilo čiju bol (...) malo me podsjećao na mao Zedonga i druge radikalne kineske komunističke lidere – dobar u revoluciji, slab u vlasti.“⁷⁶

O naprijed citiranim Holbrukovim zapažanjima o Izetbegoviću i njegovoj ličnosti, Izetbegović je napisao da su ga ta zapažanja „zabavljala“ pa se „pitao: zar moje oči uistinu izgledaju 'mrtve za bilo čiju bol'.“ Zaključio je da o sebi ima „sasvim drugu predstavu“, te da iako je „najmanje mjerodavno ono što o sebi mislimo“ to „ne znači da je Holbrooke bio u pravu.“⁷⁷

„Ženevski dokument“ - pregovori u Ženevi, 8.9.1995. godine:

Sastanak ministara vanjskih poslova zaraćenih strana - Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Ženevi, 8.9.1995. godine, dogodio se nakon temeljitih priprema pregovaračkih strana i Holbruka u ulozi posrednika. U njegove pripreme tog sastanka spadali su i naprijed opisani razgovori sa Izetbegovićem u Ankari 4.9.1995. godine, te razgovori sa Miloševićem, Tuđmanom, (...) sve sa ciljem da se utvrde „bazični principi mirovnog sporazuma za Bosnu“.⁷⁸ Dakle do sastanka ministara vanjskih poslova zaraćenih strana u Ženevi, došlo je nakon što je Holbruk utvrdio te „bazične principe“. To je ustvari bio „nacrt ženevskog dokumenta“.

U „Sjećanjima“, Izetbegović je naveo da ga je, dok je trajala sjednica Predsjedništva RBiH sa tačkom dnevnog reda „Ženevski dokument“, „ujutro, 8. septembra, kada je sastanak u Ženevi trebalo da počne, telefonom pozvao državni sekretar Christopher, insistirajući da bez izmjena prihvatimo nacrt ženevskog dokumenta“, ukazujući da taj nacrt „znači 'moćno priznanje statusa Bosne' i da će Amerika odlučno stajati iza njegove realizacije.“⁷⁹

Ovu poruku Kristofera, Izetbegović je „bez komentara“ prenio Predsjedništvu RBiH. Sa očitim „osjećajem tegobe“ Predsjedništvo je prihvatilo „Ženevski dokument“ pa je po Izetbegovićevoj ocjeni „tako počela nova era u historiji Bosne i Hercegovine, puna nedoumica i dvosmislenosti.“⁸⁰

Prvi dio „tog važnog dokumenta glasi“: da BiH „nastavlja svoje međunarodno pravno postojanje (subjektivitet) u svojim sadašnjim granicama i sa neprekinutim međunarodnim priznanjima“; da se BiH „sastoji od dva entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine, kako je uspostavljena Vašingtonskim sporazumom, i Republike Srpske“; da je osnova za sporazum prijedlog Kontakt grupe „o teritorijalnom omjeru 51:49 osnova sporazuma“, što je otvoreno „za

⁷⁵ Holbrooke Richard, po citatu, Izetbegović Alija, Sjećanja, Muzej „A.I.“, Sarajevo, 2020., str. 243.-244.

⁷⁶ Holbrooke Richard, po citatu, Izetbegović Alija, Sjećanja, Muzej „A.I.“, Sarajevo, 2020., str. 244.

⁷⁷ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 244.

⁷⁸ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 242.

⁷⁹ Kristofer Voren, po citatu, Izetbegović Alija, Sjećanja, Muzej „A.I.“, Sarajevo, 2020., str. 244.

⁸⁰ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 244.

izmjene na osnovu zajedničkog sporazuma“; da entiteti nastavljaju da „postoje u skladu sa svojim sadašnjim ustavom (izmijenjenim i dopunjenim, tako da je u skladu sa ovim osnovnim principima)“; da oba entiteta „imaju pravo da uspostave paralelne specijalne odnose sa susjednim zemljama, ne povređujući suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine“; da se entiteti „obavezuju: a) da provedu opće izbore pod međunarodnim nadzorom; b) da usvoje i pristupe općeprihvaćenim međunarodnim standardima i obavezama u oblasti ljudskih prava uključujući obavezu dozvole slobode kretanja i omogućavanja raseljenim licima da povrate u posjed svoje kuće ili da dobiju pravednu naknadu; c) da prihvate obavezujuću arbitražu za rješavanje međusobnih sporova.“⁸¹

Sutradan (9.9.95.) nakon usvajanja Ženevskog dokumenta (8.9.95.), u „The New York Timesu“, Antony Lewis je dao komentar da „priznanje RS (...) nije ishod kojim se Zapad može ponositi.“⁸²

Izetbegović je govorio da je opstanak „Republike Srpske“ za nas „gorka pilula“ koju je on pod pritiskom zemalja članica Kontakt grupe prihvatio, jer nije smio rizikovati tadašnje raspoloženje međunarodne zajednice da poduzme vojne akcije protiv agresorskih vojnih snaga u BiH, odnosno, protiv Srbije i Crne Gore (Savezne Republike Jugoslavije). O tome je Izetbegović rekao: „Moram reći da su pregovori u tom pogledu bili vrlo teški i da su rizici bili vrlo veliki, tim prije što se prošle godine, kad smo prihvatili teritorijalni odnos 51:49 znalo da je to za neki srpski entitet koji bi se onda mogao da zove bilo kojim imenom. U ovom momentu mislim da nije trebalo da se o tome i dalje prepirem i da rizikujem neke vrlo važne stvari. Pilula jeste gorka, ali nije otrovna (...) Mi bismo dobili nekih, otprilike, 15% teritorije bez daljih borbi, bez gubitaka života, bez ispaljenog metka, a na osnovu dogovora (...)“⁸³

Izetbegović o „Ženevskom dokumentu“ u intervjuu za „Sky News“:

Na dan održavanja Ženevske konferencije, 8.9.1995. godine, u intervjuu za „Sky News“, na pitanja šta očekuje od Ženevske konferencije, da li je „dovoljan“ već „povećani“ politički i vojni pritisak „na Srbe“ i da li je on (Izetbegović) „spreman na povlačenje sa nekih teritorija“ koje je tada „držala“ Armija RBiH, Izetbegović je odgovorio: da su njegova očekivanja od Ženevske konferencije „mir i opstanak Bosne kao države (...) i ustavna rješenja koja će omogućiti njenu punu reintegraciju mirnim putem u budućnosti“; da politički i vojni pritisak na Miloševića i Karadžića „nije dovoljan“ jer „zračni udari, oni prije sedam dana, i ova nova runda“ nisu „uništili mašinu za ubijanje oko Sarajeva“ pa da je „Sarajevo i dalje u opasnosti“; da, „kada je riječ o unutarnjem razgraničenju“ za legalnu vlast RBiH „i dalje važi plan Kontakt-grupe pet zemalja“, koji daje „mogućnosti izvjesnih manjih modifikacija“. Izetbegović je posebno naglasio da se Armija RBiH „nigdje neće povući (...) ni sa jedne stope zemlje“, te da to „nigdje ne dolazi u obzir.“⁸⁴

⁸¹ **Ženevski dokumenat**, po citatu, **Izetbegović Alija**, Sjećanja, Muzej „A.I.“, Sarajevo, 2020., str. 244.-245. Dokumenti sa Druge vanredne sjednice Glavnog odbora SDA, u Sarajevu 25.08.1996. godine, Sarajevo, decembar 1996. godine, strana 157. – 158.

⁸² **Lewis Antony**, po citatu, **Izetbegović Alija**, Sjećanja, Muzej „A.I.“, Sarajevo, 2020., str. 245.

⁸³ Izetbegović Alija, BILTEN, Informativni bilten SDA, septembar/oktobar 95', Broj 10., strana 3.- 4.

⁸⁴ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 245.

Izetbegović, o „Ženevskom dokumentu“: opća ocjena, razlozi prihvatanja i alternativa:

Ministri vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije – Muhamed Šaćirbegović, Mate Granić i Milan Milutinović,⁸⁵ uz posredovanje Ričarda Holbruka, u Ženevi, 8.9.1995. godine, su se „saglasili o nekoliko osnovnih principa budućeg mira u BiH“.⁸⁶

O tome, 10.9.1995., Izetbegović je „u specijalnom članku za sarajevsko Oslobođenje, dao opću ocjenu rezultata Ženevske konferencije“ (podvukao F.M.): da „ništa nije potpisano, ali nešto dogovoreno jest, i to će biti osnova za nastavak pregovora“; da je „to bio klasični kompromis, a svaki kompromis nosi sobom okus gorčine“; da se ono što je dogovoreno „može svesti u dvije tačke (...) BiH nastavlja da egzistira kao cjelovita i suverena država, članica Ujedinjenih nacija u međunarodno priznatim granicama (...) BiH se ubuduće sastoji od Federacije BiH i Republike Srpske, sa unutrašnjim razgraničenjem u omjeru 51:49 u korist Federacije.“⁸⁷

Istakao je da su „Srbi, morali priznati i prihvatiti državu Bosnu i Hercegovinu protiv koje su ratovali (...) i uz to su morali prihvatiti omjer unutrašnjeg razgraničenja 51:49, koji su od samog početka kategorički odbijali“, te da „konfederacije sa Srbijom nema“; a da su predstavnici legalne vlasti RBiH „morali prihvatiti srpsku republiku nastalu agresijom“. Ukazao je da u vezi dogovorenog, „Karadžićevi mediji prešućuju srpskom narodu (...) da se srpska republika nalazi u sastavu BiH i da nema konfederacije.“⁸⁸

U istom „specijalnom članku“, Izetbegović je objasnio zašto su zvaničnici RBiH prihvatili kompromis, te ukazao na sljedeće razloge: (a) „da bi se okončao rat“ jer „svaki dan rata donosi nove žrtve i invalide, izbjegli narod u tuđini gubi strpljenje i nadu, a broj izbjeglica se ne smanjuje, nego povećava, kao što se povećava broj srušenih kuća i tvornica“; (b) da narodu i vlastima RBiH „svijet jasno poručuje da imamo njegovu podršku za mir, ali ne za rat“; (c) da u slučaju odbijanja mira, „embargo na oružje gotovo sigurno ne bi bio ukinut, a moguć je i pritisak na okruženje da nam oteža snabdijevanje i nastavak rata“; (d) da je moguća dalja eskalacija ratnih sukoba „uključivanjem“ u rat Rusije pa da bi u tom slučaju bilo „sve na kocki“ jer bi se moglo „sve izgubiti“, ukazujući u vezi s tim da se „ponašanje Zapada nije nelogično kao što se često tvrdi“ s obzirom da djeluje „činjenica koja se manje vidi i o kojoj se rijetko govori: strah od ruskih atomskih bombi“, zaključujući da je „danas taj strah veći nego u vrijeme Sovjetskog saveza“, da je to činjenica o „kojoj zapadnjaci stalno misle i o kojoj nerado govore“, a da tu činjenicu i „naši analitičari isto tako stalno previdaju“, da „strah“ od ruskog atomskog oružja „stoji iza ovog 'nerazumnog' ponašanja Zapada“, te da se ta okolnost „kada govorimo o ratu i miru u Bosni (...) ne smije gubiti iz vida.“ U vezi takvih utjecaja, Izetbegović je cijenio da „svijet takav kakav jest, mi ne možemo promijeniti“ ali da ono „što možemo jest upoznati ga i ne zatvarati oči pred činjenicama.“⁸⁹

Nakon što je izložio opću ocjenu o usaglašenom „Ženevskom dokumentu“ i ukazao na razloge njegovog prihvatanja, Izetbegović je u četiri tačke nabrojao „šta se dobiva ovim gorkim

⁸⁵ **Milutinović Milan**, (1942.), srpski političar u Socijalističkoj partiji Slobodana Miloševića, bio je ambassador u Grčkoj, ministar vanjskih poslova, zatim predsjednik Srbije od 1997. do 2002. godine, pred Haškim tribunalom bio optužen za ratne zločine tokom sukoba na Kosovu ali je oslobođen po svim tačkama optužbe. (https://sh.wikipedia.org/wiki/Milan_Milutinovic)

⁸⁶ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 246.

⁸⁷ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 246.

⁸⁸ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 246.

⁸⁹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 246.-247.

mirom“ (podvukao F.M.): (1) da „*Federacija dobiva još 15 posto bh. teritorije (...) Bosansku Krupu, Sanski Most, Donji Vakuf, Jajce, Trnovo, Brčko, Odžak, Derventu, Doboj, Bosanski Brod, Šamac (...) kopnenu vezu sa Goraždem, čime se Goražde deblokira (...) dobiva najvjerojatnije Sarajevo, koje će ostati nepodijeljeni grad*“, što „*još nije dovoljno sigurno*“, ali da je to „*naš uvjet od koga ne možemo odstupiti*“; (2) da na tako „*prošireni prostor mogu da se vrate sve naše izbjeglice i otpočeti normalan život*“; (3) da ćemo „*umjesto humanitarne pomoći, dobit pomoć za obnovu zemlje (...) otvoriti ponovo tvornice, škole i univerzitete i time perspektivu normalnog života našim građanima (...) također bi krenula sistematska briga za invalide i šehidske porodice*“; (4) da bi „*konačno, sa ovih osnova mogao početi proces mirne reintegracije dijela Bosne koji je sada pod četničkom kontrolom*“, što je „*mukotrpan zadatak sljedećim dvjema generacijama*“ jer bi „*dvije osnovne pretpostavke za to bile ostvarene već sada: prvo, sami princip cjelovite Bosne koji je prihvaćen od svih relevantnih zemalja svijeta i formalno potvrđen jučer u Ženevi, i drugo, odbranjeni dio Bosne, sada konstituiran kao Federacija, u kojem se treba i može ostvariti visok stepen (i tempo) političkog i ekonomskog razvoja; da je „prvo' formalni, a 'drugo' realni osnov buduće reintegracije Bosne*“, što u pogledu iskorištavanja tih mogućnosti „*u velikoj mjeri zavisi od nas, od toga ko smo mi sami i jesmo li u stanju da na ovom dijelu Bosne ostvarimo takav model demokratske i napredne države koji će pobijediti mrak po razbacanim parčićima tz. Srpske republike.*“⁹⁰

Također, u istom „*specijalnom članku*“, Izetbegović je ukazao na samo „jednu alternativu“ (podvukao F.M.) „naprijed obrazloženom putu kojim treba ići po osnovu usaglašenog „*Ženevskog dokumenta*“, a ta alternativa je „*nastavak rata da bi se vojnim putem, vojnom pobjedom ujedinila Bosna*“, ističući da je neizvjesno može li se to postići i koliko bi to „*koštalo, prije svega u životima*“ odnosno da bi cijena bila još mnogo „*ubijenih, osakaćenih, dobrovoljnih i prisilnih izbjeglica*“. U vezi s tim ukazao je da smo „*mi mali narod*“; da se postavlja pitanje „*granica izdržljivosti tog naroda*“; da smo se već uvjerali kako „*rat nastavlja razarati samo biće Bosne, a da ga mir možda može spasiti*“; da smo se svi uvjerali kako „*ratnim zločincima sa Pala odgovara nastavak rata, da ih on hrabri i brani, a da će im mir ovako ili onako doći glave*“; te da je etničko čišćenje ono „*što zatire Bosnu*“ te da bi nastavak rata udaljavao Bosnu od njenog višenacionalnog karaktera. Objašnjavajući upravo tako šta je alternativa miru, Izetbegović je zaključio: „*Ipak, ako zatreba, ratovat ćemo, ali tada moramo biti sigurni da drugog izbora nije bilo.*“⁹¹

Širak i Menzis 10.9.1995. obavijestili da Srbi ne povlače teško oružje oko Sarajeva:

Predsjednik Francuske, Žak Širak i američki ambasador John Menzis, 10.9.1995. godine, obavijestili su Izetbegovića da „*Karadžićevi Srbi ne povlače teško naoružanje oko Sarajeva pod izgovorom da će Armija BiH iskoristiti izmijenjenu situaciju da zauzme dijelove Grada koji su sada pod njihovom kontrolom i da na ovoj osnovi srpski advokati u svijetu traže obustavu akcija NATO i UN-a.*“⁹²

Da bi taj „*izmišljeni razlog otklonio*“, Izetbegović je, „*i francuskoj i američkoj strani pružio garancije da Armija BiH neće poduzimati ofanzivne akcije u zoni Sarajeva, niti će pokušati ostvariti vojnu prednost na osnovu povlačenja srpske artiljerije*“ i da će se tih obaveza Armija BiH „*pridržavati dok traju politički razgovori o statusu Sarajeva, s tim da se oni povedu odmah i završe*

⁹⁰ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 247.

⁹¹ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 247.-248.

⁹² Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 248.

u razumnom roku“, naglašavajući „da se podrazumijeva da ova obaveza prestaje u svakom trenutku u slučaju srpskog napada na grad“, insistirajući da se „ne ponovi situacija iz februara 1994. kada su Mladićeve snage samo prividno povukle teško naoružanje, a ustvari prikrile ga i obnovile napade.“⁹³

Holbrukov dogovor sa Karadžićem i Mladićem u Beogradu, 14.9.1995. godine:

U prvoj polovini septembra 1995. godine, među „saveznicima“ bilo je „mimoilaženja o nastavku“ NATO-vog „bombardovanja srpskih položaja“, da su se Francuska, Španija, Kanada i Grčka „protivile“ nastavku bombardiranja, a „Rusi otišli korak dalje i zaprijetili da će izravno pomoći Srbima ako se napadi nastave.“⁹⁴

U „jeku“ takvog mimoilaženja među saveznicima, Izetbegoviću je došla vijest da se „Holbrooke sastao sa Karadžićem i Mladićem u Beogradu“, iako su već bili „proglašeni ratnim zločincima“. Vijest o njihovom sastanku, za Izetbegovića je bila „porazna“ ali je uz to „došla i jedna dobra vijest“ da je „Karadžić prihvatio povući teško naoružanje i obustaviti opsadu Sarajeva“ ali da „zauzvrat“ bude „suspendirano bombardovanje srpskih položaja“, što se dogodilo „14. septembra 1995. godine.“⁹⁵

O prihvatanju tzv. Republike Srpske, Izetbegović na Skupštini RBiH, 18.9.1995.:

U „Sjećanjima“, Izetbegović je naveo da se „na sjednici Skupštine BiH od 18. septembra odvijala burna rasprava o tome je li trebalo prihvatiti Republiku Srpsku“, ističući da je „odbojnost prema tom rješenju među poslanicima bila skoro opća“, a da je „jedan profesor ustavnog prava opširno govorio o tome kako treba izgledati jedna savremena i normalna država i, naravno, zalagao se za to da izglasamo takvu državu“.⁹⁶

U svojoj replici na takvo profesorovo mišljenje, Izetbegović se „morao javiti da prisutne podsjeti na realnost“ pa je rekao: da bi „odmah dao svoj glas“ za prijedlog profesora koga „veoma poštuje“, ali da „profesori obično mnogo znaju o teoriji, ali ne znaju neke stvari iz prakse“; da se „ne može deklaracijom ukinuti zlo“; da kada bi se to moglo da bi onda „trebalo odmah izglasati ustav koga predlaže profesor“, ali da bi „nažalost, i nakon toga, četnici ostali na Trebeviću i nastavili ubijati našu djecu i isključivati gas i struju (...) i dalje okupirati i Zvornik i Bijeljino, iz Banja Luke istjerivati narod, a naših milion ljudi nastavili živjeti u izbjeglištvu“; da bi iza ustava po profesorovom prijedlogu mogli „stajati sa punim ponosom, ali se ništa ne bi događalo ni promijenilo“ jer bi „sve ostalo isto.“⁹⁷

U nastavku izlaganja pred Skupštinom u vezi sa profesorovim prijedlogom o ustavnim rješenjima za BiH, Izetbegović je pomenuo da „u politici treba napisati spisak lijepih, poželjnih stvari, ali da odmah sa tog spiska treba izbaciti sve što nije realno, što se iz ovih ili onih razloga ne da ostvariti“; da nema „ništa jalovije u politici nego raspravljati o divnim, ali neostvarivim idejama (...) od toga nema nikakvog hajra“; te da u politici „vladaju druga pravila“ po kojima je „bolji jedan realan kompromis nego pregršt idealnih recepata koji ostaju samo na papiru.“⁹⁸

Izetbegović, o Konferenciji u Njujorku, 26.9.1995. godine:

⁹³ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 248.

⁹⁴ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 251.

⁹⁵ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 251.

⁹⁶ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 248.

⁹⁷ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 249.

⁹⁸ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 249.

Konferenciju u Njujorku za 26.9.1995. na kojoj su, kao i prethodno u Ženevi, učesnici Kontakt-grupa i ministri vanjskih poslova Srbije, Hrvatske i BiH (Milutinović, Granić i Šaćirbegović), Holbruk je najavio „*polovinom septembra*“, s ciljem da se učini novi iskorak u odnosu na „*Ženevski dokumenat*“: „*preciziraju centralne institucije*“ BiH; definiše „*podjela nadležnosti između države i entiteta*“; odrede nadležnosti Vijeća ministara; te precizira „*način izbora Predsjedništva i Skupštine BiH*“.⁹⁹

Po tim pitanjima, Holbrukov tim u kome su bili još Owen, Hill i Perdew je radio sa „*našim predstavnikom Šaćirbegovićem*“ koji je bio u stalnoj vezi sa predsjednikom Izetbegovićem i djelovao po njegovim uputama. Izetbegović je ocijenio da je taj „*posao išao dobro i mi smo nacrtom, koji je bio završen 22. septembra, bili uglavnom zadovoljni*“, ali je slijedilo da se u to „*uvjeri Milošević*“.¹⁰⁰

S ciljem da uvjere Miloševića u ono što je usaglašeno sa bh. ministrom diplomatije Šaćirbegovićem, a odobreno od predsjednika Izetbegovića, 23.9.1995. godine, Holbrukov tim je otputovao u Beograd, ali je Milošević „*pustio da se prvo bore sa Karadžićem i njegovim koji nisu htjeli čuti o nekakvim državnim institucijama*“. Izetbegović je u „*Sjećanjima*“ opisao, da kada su se srpski „*pregovarači dobro umorili i shvatili u kakvom su se čudu našli*“, s obzirom na Holbrukove pritiske putem prijatelja da će ako ne budu kooperativni u korist mira, uslijediti zračni napadi protiv bosanskih Srba i Srbije, „*Milošević je odstranio bosanske Srbe i kao 'mirotvorac' i čovjek 'dobre volje', prihvatio mnogo od onoga što su Karadžić i kompanija odbijali*“, ali „*ne sve*“. U vezi s tim, Izetbegović je ocijenio da je „*papir nakon Miloševićeve intervencije*“ bio dobar ako se uporedi „*sa Karadžićevim zahtjevima*“, ali da je „*bio apsolutno neprihvatljiv (...) ako se poredi sa onim sa čime su Amerikanci*“ nakon usaglašavanja sa Šaćirbegovićem, „*krenuli u Beograd*“.¹⁰¹

Državni sekretar SAD-a, Kristofer je insistirao da se nakon razgovora u Beogradu, Holbruk vrati u Sarajevo, gdje je počela „*najteža runda pregovora, koja je sa malim prekidima, trajala skoro čitav dan i noć*“, te je „*na kraju ostala neusaglašena samo jedna odredba ali veoma važna*“: prema Izetbegovićevim usmjerenjima, ministar Šaćirbegović je „*insistirao na direktnim izborima za Parlament i Predsjedništvo, druge dvije strane na posrednim*“, odnosno „*Srbija i Hrvatska su željele slabog šefa države*“ a BiH je željela, „*jakog*“.

Ujutro, 26.9.1995., na dan održavanja Konferencije u Njujorku, „*petnaest minuta prije*“ njenog početka, Izetbegovića je nazvao državni sekretar Kristofer „*i zatražio da se po svaku cijenu spasi Konferencija*“. Nakon tog razgovora, Izetbegović je pozvao Šaćirbegovića i odobrio „*da prihvati dokumenat uz uvjet da Kontakt-grupa izjavi da on pod izborima*“ za Predsjedništvo i Parlament BiH „*podrazumijeva direktne izbore*“ a da ametička strana „*vrlo jasno kaže da podržava cjelovitost BiH i da će se usprotiviti bilo kakvoj podjeli*“.¹⁰² Ovi Izetbegovićevi uslovi su ispunjeni: „*Kontakt grupa je dala traženu izjavu, a (...) predsjednik Clinton lično i potvrdio dok je sastanak bio u toku*“ rekao: „*Bosna će ostati jedinstvena međunarodno priznata država. Amerika će se snažno suprostaviti podjeli Bosne*“,¹⁰³ pa je tako, „*ova dramatična epizoda završena*“.¹⁰⁴

⁹⁹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 252.

¹⁰⁰ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 252.

¹⁰¹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 252.

¹⁰² **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 252.

¹⁰³ **Klinton Bil**, po citatu, **Izetbegović Alija**, Sjećanja, Muzej „*A.I.*“, Sarajevo, 2020., str. 252.

¹⁰⁴ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 252.

Političke i vojne okolnosti Izetbegovićevog potpisa ugovora o obustavi vatre, 5.10.1995.:

Sporazum o obustavi vatre u Bosni i Hercegovini 5.10.1995. godine, potpisali su predsjednik Predsjedništva RBiH, Alija Izetbegović; predsjednik FBiH, Krešimir Zubak; predsjednik Srbije, Slobodan Milošević; te ambasadori SAD-a Džon Menzis i Ričard Holbruk. Regulirano je da će strane u sukobu Sporazum primjenjivati na cijeloj teritoriji unutar granica RBiH; da će prekid vatre stupiti na snagu u 01.00 sati 10. oktobra 1995. godine; da će taj prekid trajati 60 dana dok se vode pregovori o otpočinjanju primjene mirovnog sporazuma; da će strane u sukobu saradivati sa UNPROFOR-om; te da će strane u sukobu poštovati - (a) Dogovorene osnovne principe iz Ženeve, od 08. septembra 1995. godine, (b) Okvirni sporazum od 14. septembra 1995. godine, i (c) Dalje dogovorene principe od 26. septembra 1995. godine (...).¹⁰⁵

Holbruk je „*prihvatio i unio u dokument*“ Izetbegovićev uslov za potpis na ugovor o obustavi vatre, da „*u Sarajevu dođe plin i struja*“, te da se otvori put „*za dostavu hrane Goraždu*“, računajući da će se tako „*dobiti još nekoliko dana*“¹⁰⁶ za oslobađanje Prijedora i Bosanskog Novog. Ovi Izetbegovićevi uslovi su ispunjeni: „*jedanaestog oktobra, došli su plin i struja u Sarajevu, a humanitarni konvoji pošli prema Goraždu, čime su uvjeti za obustavu vatre bili ispunjeni,*“ za šta se „*lično zauzeo ruski predsjednik Boris Jelcin*“ od koga je Izetbegović „*putem ruske ambasade u Sarajevu, primio pismo u kome se zalaže za postizanje primirja u Bosni i potvrđuje privrženost Rusije očuvanju cjelovitosti i suverenosti Bosne i Hercegovine.*“¹⁰⁷

Glavne vojne i političke okolnosti potpisivanja Sporazuma o prekidu vatre na cijeloj teritoriji BiH, bile su sljedeće:

- U ljeto i početkom jeseni 1995. godine, Armija RBiH, na svim dijelovima ratišta, uz upornu odbranu slobodnih teritorija, izvodila je ofanzivna dejstva radi daljeg oslobađanja zemlje od agresorske okupacije. Najintenzivnije borbe su se vodile u Bosanskoj krajini, odnosno u zoni 5. korpusa.

- Bosansku krajinu i zonu 5. korpusa Armije RBiH koja je prema teritoriji Hrvatske deblokirana od neprijateljskog okruženja u „*zajedničkoj vojnoj akciji bosanske i hrvatske vojske u zapadnoj Slavoniji i našoj Krajini od 4. do 7. augusta 1995.*“, Izetbegović je posjetio 8. augusta 1995. godine. Obišao je „*Bihać, Cazin, Bužim i Veliku Kladašu, koja je dan ranije bila oslobođena*“. Tog dana, posjetio je „*svježu humku najmlađeg generala bosanske armije, rahmetli Izeta Nanića,*¹⁰⁸ koji je dva dana ranije poginuo u bici za proboj krajinskog obruča.“¹⁰⁹

- Ubrzo nakon zračnih udara NATO-a od 30.8.1995., po agresorskim snagama širom BiH, angažiranjem „*oko 16 hiljada boraca*“, u operaciji 5. korpusa, od 13.9.-12.10.1995. godine oslobođeno je sedam, do tada okupiranih gradova – „*Kulen Vakuf, Bosansku Krupu, Otoku, Bosanski Petrovac, Ključ, Sanicu i Sanski Most.*“ U toj operaciji, „*poginulo je preko 900 neprijateljskih vojnika i ranjeno preko hiljadu*“, dok su „*naše snage imale 178 poginulih, 588 ranjenih i 41 zarobljenog borca*“.¹¹⁰

¹⁰⁵ Dokument: Sporazum o prekidu vatre u BiH, 05.10.1995. godine.

¹⁰⁶ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 253.

¹⁰⁷ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 254.-245.

¹⁰⁸ **Nanić Izet**, general Armije RBiH, komandant 505. brigade 5. korpusa Armije RBiH, rođen 4.10.1965., otac troje djece, završio Vojnu akademiju, poginuo 5.8.1995., odlikovan Ordenom heroja oslobodilačkog rata. (https://hr.wikipedia.org/wiki/Izet_Nani%C4%87)

¹⁰⁹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 236.

¹¹⁰ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 205.

- Značajne rezultate, Armija RBiH je postigla i na drugim dijelovima ratišta, posebno u zajedničkoj operaciji 2. i 3. korpusa, kada je oslobođena Vozuća.

- Nakon oslobađanja navedenih gradova Bosanske krajine i Vozuće, „od polovine septembra Amerikanci su počeli insistirati usporavanju, a zatim i potpunom zaustavljanju hrvatsko-bosanske ofanzive u zapadnoj Bosni“. Ipak, Holbruk je Izetbegovića „ohrabrivao“ da Armija RBiH oslobodi Prijedor i Bosanski Novi, ali je bio „odlučno protiv nastavka operacija prema Banjoj Luci“.¹¹¹

- Inicijativu za obustavu vatre „pokrenuo je Holbrooke 2. oktobra“ što su Karadžić i Mladić „prihvatili bez mnogo ubjeđivanja“, jer su osloboditelji BiH, „ako izuzmemo jedno posrnuće kod Ključa (...) gubici u srpskoj kontraofanzivi kod Ključa krajem septembra koji smo oslobodili 15. septembra“ imali „vojnu inicijativu“, što se moglo bitno promijeniti jer je „Hrvatska vojska definitivno bila zaustavljena“ upravo kada su se „Amerikanci počeli protiviti nastavku borbi i najavili potpuno zaustavljanje iranske logistike, koja je išla preko Hrvatske.“ I prije navedene inicijative od 2. oktobra, na sastanku u Mostaru, Holbruk je Izetbegoviću „najavio da će NATO-vo bombardovanje biti obustavljeno da bi se dala šansa političkim pregovorima“, s obzirom da je „već bilo izvršeno 3.400 letova“ pa se „smatralo da je srpska pozicija dovoljno omekšana i da ne treba ići predaleko.“¹¹²

- Pod okolnostima potpisivanja obustave vatre, Izetbegović je razmatrao i činjenicu da je „vezano za Ključ“ i krizu nastalu usljed srpske kontraofanzive na taj grad, došlo do „najvećeg manevra koji je izvela naša armija u minulom ratu“ upravo kada su „Peti i Sedmi korpus bili angažirani nešto sjevernije“ što je okolnost u kojoj je „jedini način da se stabilizira poljuljani front na liniji Otoka – Sanica – Ključ“ bio da se dovedu „snage sa drugih linija, uglavnom iz centralne i sjeverne Bosne“, pa da su u toku „šest dana (od 2. do 7. oktobra) na ključki front, što helikopterima, što autobusima i kamionima, prebačeni dijelovi Gardijske brigade, Specijalne jedinice MUP-a, 'Crni labudovi' i dijelovi 146., 210. i 225. Brigade iz Visokog, Kaknja, Tuzle i Banovića, u jačini od oko osam hiljada boraca.“¹¹³

- Jasan indikator i upozorenje da su Amerikanci odlučni u zaustavljanju daljih operacija Armije RBiH, bila je NATO-va pasivnost na podizanje „avijacije Karadžićevih Srba“ čiji su „borbeni avioni polijetali sa Banjalučkog aerodroma i tukli kolone“ Armije RBiH i Hrvatske vojske „u pokretu“.¹¹⁴

- U pogledu Holbrukovog insistiranja da se zaustave dalje operacije oslobađanja teritorija BiH, Tuđmana „nije bilo teško ubijediti, pogotovo kada je na odbijanje naišla njegova ideja da se sa Srbima mijenja Tuzla za Banja Luku.“ Ovu „nebuloznu ideju“ Tuđman je „iznio nekolicini zapadnih zvaničnika“. Zbog odbijanja te ideje, „Tuđman nije više imao interesa za nastavak“ operacija za oslobađanje teritorija BiH, „čemu je doprinijela i vijest o pogibiji više hrvatskih vojnika pri pokušaju prelaska preko nabujale Une 18. na 19. septembra“, pa je „već od 20. septembra“, Armija RBiH ostala „sama u borbi protiv Karadžićevih jedinica, koje su nakon poraza počele konsolidirati svoje položaje.“¹¹⁵

¹¹¹ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 253.

¹¹² Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 253.-254.

¹¹³ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 254.

¹¹⁴ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 253.

¹¹⁵ Izetbegović Alija, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 253.

- Pod okolnostima u kojima se odlučio na potpisivanje ugovora za obustavu vatre, s obzirom na visok intenzitet borbi, velika ratna naprezanja, stradanja i razaranja, Izetbegović je podrazumijevao brojne činjenice koje su ukazivale „*da su očito svi bili umorni od rata*“, ali da, ipak, „*vojnici, naročito Krajišnici Dudaković i Alagić, nisu bili oduševljeni zaključivanjem primirja (...) precjenjivali su naše mogućnosti*“ jer nisu „*vidjeli političke okolnosti: američki stav i protivljenje Hrvatske da se rat nastavi*“, odnosno da je „*Tuđman otvoreno zaprijetio da preko njegove teritorije neće za Bosnu više proći ni jedan metak.*“¹¹⁶

- U okolnosti obustave vatre, pored ostalog, Izetbegović je u „*Sjećanjima*“ naveo „*i podatak iz izvještaja generalnog sekretara UN-a Boutrosa Ghalija Vijeću sigurnosti*“ da su „*do 16. maja 1995. poginula 162 pripadnika UNPROFOR-a, a 1.420 ih je ranjeno*“, te da je do kraja rata „*UNPROFOR izgubio 204 vojnika, Evropska unija šest posmatrača, a Sjedinjene Američke Države tri mirovna pregovarača.*“¹¹⁷

Pismom 5.10.1995. Izetbegović od Holbruka tražio da Srbi obustave etničko čišćenje:

Upravo na dan kada je potpisao ugovor o obustavi vatre, 5.10.1995. godine, Izetbegović se pismom obratio Ričardu Holbruku, obavještavajući ga da su u toku „*masovni progoni Bošnjaka i Hrvata iz dijelova Bosne i Hercegovine pod okupacijom Karadžićevih Srba*“. Upozorio ga da su, nakon dogovora u Ženevi od 8.9.1995., umjesto obustave, progoni nesrpskog stanovništva „*intenzivirani*“, pa da je „*samo u posljednjih deset dana protjerano preko pet hiljada ljudi iz Bosanskog Novog, Prijedora, Banja Luke, Doboja i drugih mjesta*“, što je „*u suprotnosti sa slovom i duhom Ženevskih dogovora*“.

Pismo Holbruku Izetbegović je zaključio molbom da „*zatraži od predsjednika Miloševića da se progon nesrpskog stanovništva odmah zaustavi*“ te da, također od Miloševića „*zatraži da se odmah sa teritorije BiH povuku zloglasne jedinice Željka Ražnjatovića Arkana.*“¹¹⁸

Izetbegovićev odgovor 5.10. Borisu Jelcinu na njegovo pismo od 4.10.1995.:

Kako je naprijed pomenuto, „*jedanaestog oktobra, došli su plin i struja u Sarajevo, a humanitarni konvoji pošli prema Goraždu, čime su*“ Izetbegovići „*uvjeti za obustavu vatre bili ispunjeni*“, za šta se „*lično zauzeo ruski predsjednik Boris Jelcin*“ od koga je Izetbegović „*putem ruske ambasade u Sarajevu, primio pismo u kome se zalaže za postizanje primirja u Bosni i potvrđuje privrženost Rusije očuvanju cjelovitosti i suverenosti Bosne i Hercegovine.*“¹¹⁹

U vezi Jelcinovog pisma, Izetbegović je u „*Sjećanjima*“ istakao da je „*Rusija sve vrijeme*“ dok je trajala oružana agresija na RBiH „*emotivno bila na strani Srbije, ali je u pitanju integriteta Bosne i Hercegovine ostala principijelna*“ jer je, po riječima ruskog ministra vanjskih poslova Andreja Kozirjeva, za podršku integritetu BiH, Rusija „*imala domaće razloge*“.

Uvažavajući sve to, Izetbegović je u odgovoru na pismo od predsjednika Jelcina, uz zahvalnost naveo: da je saglasan s njim „*da je u rješavanju bosanske krize nastupio prijelomni trenutak*“; da se nada da će „*prvi važan korak u tom pogledu biti učinjen u narednih nekoliko sati obustavom vatre na teritoriji čitave Bosne i Hercegovine*“; da je „*uvijek smatrao i smtra da je nezaobilazna uloga Rusije u rješavanju problema na Balkanu i između država nastalih raspadom Jugoslavije*“; da „*visoko cijeni podršku državnih organa Ruske Federacije svim dosadašnjim*

¹¹⁶ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 254.

¹¹⁷ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 253.-254.

¹¹⁸ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 254.

¹¹⁹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „*Alija Izetbegović*“, Sarajevo, 2020. godine, strana 254.-245.

mirovnim inicijativama za Bosnu i Hercegovinu“; da su Jelcinova „osobna podrška principu očuvanja cjelovitosti Republike Bosne i Hercegovine“ i jasan stav Vlade Ruske Federacije“, u BiH „primani sa priznanjem i odobravanjem.“¹²⁰

Prijetnje 12.10.95. ako Izetbegović ne obustavi ofanzivu Armije prema Banja Luci:

Američki ambasador Menzis, 12.10.1995. godine, posjetio je Izetbegovića i „upozorio“ ga da se „dogovor o prekidu vatre mora ispoštovati“, jer „borbe u Krajini nisu prestajale“, iako je „general Delić već bio izdao odgovarajuće naređenje“. Tih dana, „kolone srpskih izbjeglica zakrčile su puteve kroz posavski koridor prema Srbiji“, našta je srbijanski predsjednik Slobodan Milošević, „suočen sa ovim talasom izbjeglica i pritisnut prigovorima Karadžića i Mladića (...) zaprijetio neposrednim uplitanjem u sukob“ pa su se „spominjale dvije-tri srbijanske divizije, koje bi se uključile na strani Karadžićevih jedinica“, u šta Izetbegović „nije vjerovao, ali Amerikanci jesu“.¹²¹

Ubrzo, nakon tog upozorenja, ambasador Menzis je „ponovo došao“ kod Izetbegovića i „sasvim ozbiljnim tonom“ prenio mu „poruku da će avijacija NATO-a“ ako ne zaustavi ofanzivu, „djelovati“ po jedinicama Armije RBiH. Menzis je „rekao da je prijetnja ozbiljna i da će biti realizirana.“¹²²

Zatim, Izetbegović je naredio generalu Deliću da „odmah ode u Krajinu i provede odluku o prekidu vatre“, pa su „borbe konačno zaustavljene 13. oktobra“, ali je „dan ranije“, 12.10.1995., Armija RBiH „uspjela osloboditi Sanski Most, poslednji grad oslobođen u ovom ratu“. O tome, Izetbegović je u „Sjećanjima“ zaključio: „Tako je rat, koji je trajao 1.280 dana, i čiji su ljudski i materijalni bilansi stravični, konačno bio zaustavljen. Predstojali su mukotrpní pregovori o miru.“¹²³

¹²⁰ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 255.

¹²¹ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 255.

¹²² **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 255.

¹²³ **Izetbegović Alija**, Sjećanja, JU Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020. godine, strana 255.-256.